

# Neo-Mooreanisme en Wittgenstein

I am sitting with a philosopher in the garden; he says again and again 'I know that that's a tree', pointing to a tree.

Someone else arrives and hears this, and I tell him: 'This fellow isn't insane.

We are only doing philosophy.'

**Ludwig Wittgenstein - On Certainty**

Auteur: Bart Faber

Studentnummer: 8749086

## Wél fijn

Met dank aan: Renske Maes en Joop Faber voor de taaltoets, Janneke van Lith voor de begeleiding en Renske nog eens voor haar geduld met de eeuwige student.

## Inhoud

<b>1. Inleiding.....</b>	<b>3</b>
Scepticisme .....	3
Anti-scepticisme.....	4
Neo-Mooreanisme .....	4
Onderzoeksvraag en aanpak scriptie .....	5
<b>2. Het moderne sceptische debat.....</b>	<b>7</b>
Relevante alternatieven aanpak - Dretske .....	8
Dretske - Kritiek .....	12
Semantisch contextualisme - DeRose .....	14
DeRose - Kritiek.....	18
<b>3. Moore: A Defense of Common Sense.....</b>	<b>21</b>
'A Defense of Common Sense' .....	21
Moore tegen scepticisme .....	23
Evaluatie van Moore .....	26
<b>4. Wittgensteins kritiek op Moore: On Certainty .....</b>	<b>28</b>
Kritiek van Wittgenstein op Moore .....	28
Wittgensteins anti-scepticisme: scharnierproposities .....	30
Wittgensteins anti-scepticisme: de filosofische context .....	32
<b>5. Pritchards Neo-Mooreanisme: How to be a Neo-Moorean.....</b>	<b>34</b>
Kritiek op Moore.....	34
Analyse Dretske en DeRose .....	36
Kennistheorie.....	37
Diagnostische component .....	40
Evaluatie.....	42
<b>6. Pritchards Neo-Mooreanisme en Wittgenstein: Conclusies .....</b>	<b>45</b>
<b>7. Literatuurlijst.....</b>	<b>49</b>

# 1. Inleiding

Deze scriptie gaat over de Neo-Mooreaanse theorie van kennis van Duncan Pritchard. Pritchard neemt met zijn theorie stelling tegen het radicaal scepticisme. Het scepticisme is een oude stroming in de filosofie en bestaat in vele vormen. De scepticus betwijfelt of kennis of gerechtvaardigd geloof over bijvoorbeeld de externe wereld, 'other minds'<sup>1</sup> of het verleden mogelijk is. Het scepticisme is daarin meer of minder alomvattend. Van scepticisme over domeinen van kennis tot het radicaal scepticisme: "In the broadest terms, the philosophical skeptic holds, or at least finds irrefutable, the view that knowledge is *impossible*."<sup>2</sup>

## Scepticisme

Voor de scepticus is een van de manieren om zijn twijfel kracht bij te zetten de sceptische hypothese. De sceptische hypothese (SH) zoals ik die in deze scriptie gebruik houdt in dat het zou kunnen dat ik niet achter mijn computer zit te typen, maar in werkelijkheid een brein in een vat ben: mijn hersenen en zenuwstelsel zijn opgehangen in een vat vloeistof, terwijl ze gevoed worden met stimuli door een computer. Deze computer is in staat mij een perfecte simulatie van een materiële wereld voor te schotelen. Een 'ordinaire' propositie (O) is een alledaagse propositie over de materiële wereld, zoals 'Ik zit op een stoel' of 'Ik heb handen'. 'Ik heb handen' is een veel gebruikt voorbeeld, bijvoorbeeld door Descartes in de 'Meditationes' en door G.E. Moore in 'A Defense of Common Sense'. Ook in deze scriptie gebruik ik het als standaardvoorbeeld van een alledaagse propositie.

Deze sceptische hypothese gebruikt de scepticus vervolgens in een logisch argument waaruit blijkt dat we geen kennis kunnen hebben. Een van de meest gebruikte argumenten is het 'argument from ignorance'<sup>3</sup>:

S1. Ik weet niet dat niet-SH;

S2. Als ik niet-SH niet weet, dan weet ik O niet;

SC = Sceptische conclusie: Ik weet O niet.

Hoewel dit sceptische argument wijdverbreid is in de epistemologie, is het zeker niet het enige sceptische wapen. In deze scriptie zal ik mij echter hiertoe beperken. Ik volg hierin Pritchard: een beperking tot de behandeling van radicaal scepticisme over de mogelijkheid van onze kennis over de externe wereld, zoals verwoord door het 'argument from ignorance'.<sup>4</sup>

---

<sup>1</sup> 'Other Minds' is, zoals wel meer Engelse terminologie, moeilijk vertaalbaar. Ik vind 'andere geesten' de beste vertaling.

<sup>2</sup> Michael Williams, "Skepticism", in John Greco en Ernest Sosa (ed.), *The Blackwell Guide to Epistemology* (Malden: Blackwell Publishing Ltd, 1999), pp. 35 - 69, citaat pagina 35.

<sup>3</sup> Overgenomen van Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", in *The Philosophical Review*, Vol 104 (1995), pp. 1 t/m 50.

<sup>4</sup> Tenminste van Pritchard zoals die schrijft in:

Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", in *American Philosophical Quarterly* Vol 39 (2002), pp. 215 - 257; Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", in Sanford C. Goldberg (ed.), *Internalism and Externalism in Semantics and Epistemology* (Oxford: Oxford UP, 2007), pp. 68 - 99.

Sceptische argumenten delen een tweetal kenmerken: de individuele stellingen zijn intuïtief en plausibel en de conclusie is juist niet intuïtief, maar verstrekkend en onverteerbaar. "If theoretical skepticism is correct, our urge to believe far outstrips our ability to rationalize or justify: there are things we simply cannot doubt but which we cannot defend."<sup>5</sup>

Dit is ook het geval bij het 'argument from ignorance'. S1 stelt dat ik, gegeven SH, niet weet dat ik geen brein in een vat (BIV) ben. Deze stelling is intuïtief correct: immers SH is zodanig beschreven (perfecte simulatie) dat het onmogelijk zou zijn om te bepalen wat de werkelijke situatie buiten mijn brein is. S2 is niet minder intuïtief: hoe zou ik níet kunnen weten dat ik een lichaam bezit in een externe wereld, en wél weten dat ik handen heb? Maar uit S1 en S2 volgt automatisch de sceptische conclusie: 'Ik weet niet dat ik handen heb'. Deze conclusie is voor de gemiddelde mens onverteerbaar en zelfs lachwekkend. Bovendien is ze verstrekkend. Deze conclusie gaat immers op voor alle ordinaire proposities (er is in ieder geval voor alle ordinaire proposities een bijpassende sceptische hypothese te bedenken) wat betekent dat ik geen kennis kan hebben over de materiële wereld.

### **Anti-scepticisme**

De anti-scepticus moet een antwoord geven op deze paradox: aan de ene kant de intuïtief juiste uitgangspunten, aan de andere kant de onverteerbare conclusie. De eisen die aan een goed antwoord op de argumentatie van de scepticus gesteld worden zijn dus:

1. Een theorie van kennis geven die laat zien hoe kennis mogelijk is en het sceptische argument niet geldig;
2. Een diagnose geven van de plausibiliteit van het sceptische argument. Hoe kan het dat wij dit argument zo overtuigend vinden, terwijl het niet geldig is en we er ons in het dagelijks leven ook niets van aantrekken?

Zoals eerder gezegd is de sceptische paradox al heel lang bekend. Echter, in de tweede helft van de 20<sup>e</sup> eeuw is, gevoed door ontwikkelingen in de modale logica, een nieuwe impuls gegeven aan het sceptische debat, waarbij moderne anti-sceptische stromingen zijn ontstaan: de relevante alternatieven aanpak<sup>6</sup> van Dretske, het semantisch contextualisme van onder andere Keith DeRose en het Neo-Mooreanisme van Duncan Pritchard.

### **Neo-Mooreanisme**

Het Neo-Mooreanisme bouwt voort op het werk van de filosoof G.E. Moore, met name op diens standaardartikel 'A Defense of Common Sense' uit 1925. Daarin draait Moore de stelling van de scepticus om:

M1: Ik weet dat ik handen heb.

M2: Als ik weet dat ik handen heb, dan weet ik dat ik geen BIV ben.

M3: Ik weet dat ik geen BIV ben.<sup>7</sup>

---

<sup>5</sup> Michael Williams, "Skepticism", pagina 37-38.

<sup>6</sup> Vertaling van 'relevant alternatives approach'.

<sup>7</sup> Overgenomen van Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean".

Op deze aanpak van Moore is veel kritiek gekomen, onder andere van Ludwig Wittgenstein. De belangrijkste kritiek van Wittgenstein is dat Moore niet meer doet dan de scepticus tegenspreken: "Moore's mistake lies in this - countering the assertion that one cannot know that, by saying "I do know it".<sup>8</sup> Moore voldoet niet aan de bovengenoemde eisen voor een anti-sceptische theorie en is daardoor niet overtuigend. Pritchard wil desondanks Moore graag redden. Ten eerste vanuit een positieve motivatie: op het eerste gezicht voelt Moore's antwoord aan als een voor de hand liggend, intuïtief juiste reactie op de scepticus. Het sluit het meest aan bij onze common sense ideeën. Zijn tweede reden is negatief gemotiveerd: als Moore's antwoord niet adequaat is, komen we uit bij veel complexere theorieën, die ver van ons common sense idee van kennis afstaan. "[...] *if only we could have salvaged the Moorean response, then we wouldn't have had to engage with all these myriad anti-sceptical theories, all highly theoretical and all beset by their own fundamental problems.*"<sup>9</sup>

Pritchard heeft daarmee dus een driedelige taak. Ten eerste dient hij Moore's antwoord op de scepticus dusdanig te repareren dat aan de kritiek die Moore heeft gekregen tegemoet kan worden gekomen. Ten tweede (en derde) moet deze gerepareerde theorie voldoen aan de hierboven genoemde eisen: laten zien dat kennis mogelijk is en een diagnose geven voor de aantrekkingskracht van het sceptische argument. In 'Recent Work on Radical Skepticism' ziet Pritchard mogelijkheden om voor die diagnostische component twee soorten theorieën te gebruiken: het semantisch contextualisme en theorieën die voortkomen uit de notie van scharnierproposities<sup>10</sup> van Wittgenstein in diens werk 'On Certainty'. Hij spreekt zelfs de hoop uit dat deze theorieën kunnen worden verenigd met elkaar: "[...] so this view may well represent the beginnings of a thesis which integrates the two branches of recent work as regards skepticism".<sup>11</sup>

### **Onderzoeksvraag en aanpak scriptie**

Vooraf het gebruik van Wittgensteins scharnierproposities vind ik een verrassende keuze van Pritchard. Wittgenstein ageert in 'On Certainty' immers actief tegen Moore's antwoord<sup>12</sup> op de scepticus. Behalve het eerdere citaat zijn er zonder moeite meer te vinden waar Moore met naam en toenaam wordt genoemd en aangevallen. Het is dus zeker niet voor de hand liggend om Wittgensteins alternatieve analyse van onze praktijk van kennisuitspraken over de externe wereld in te zetten voor een Neo-Mooreaanse kennistheorie. De vraag die ik in deze scriptie wil beantwoorden is daarom deze: is de Neo-Mooreaanse aanpak van Pritchard voldoende anders dan de aanpak van Moore zelf om immuun te zijn voor de kritiek zoals Wittgenstein die heeft geformuleerd ten opzichte van Moore? En zo ja, is de kritiek van Wittgenstein dan inderdaad inzetbaar voor de diagnostische taak van de anti-scepticus?

---

<sup>8</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, edited by G.E.M. Anscombe and G.H. von Wright, translated by Denis Paul and G.E.M. Anscombe (Oxford: Blackwell Publishing, 1975), nummer 521 op pagina 68e.

<sup>9</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 69.

<sup>10</sup> Vertaling van 'hinge propositions'.

<sup>11</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 240.

<sup>12</sup> Het is verleidelijk om te spreken van Moore's theorie van kennis. Echter, Pritchard argumenteert dat Moore's artikel 'A Defense of Common Sense' eerder pre-theoretisch is. Pas na de verwerking naar Neo-Mooreanisme is er sprake van een echte theorie van kennis.

Om deze vragen te beantwoorden zal ik eerst de achtergrond van het ontstaan van het Neo-Mooreanisme schetsen. Zoals hierboven beschreven heeft het Neo-Mooreanisme twee wortels: de relevante alternatieven aanpak van, eerst Dretske, en daarna de semantisch contextualisten en natuurlijk Moore zelf. Hoofdstuk 2 van deze scriptie wijd ik aan de relevante alternatieven aanpak, hoofdstuk 3 aan Moore. Daarna beschrijf ik de kritiek van Wittgenstein en in hoeverre deze kritiek ook effectief is. Vervolgens komt het Neo-Mooreanisme aan bod zoals Pritchard dat voorstelt. Uiteindelijk zal ik analyseren of de Neo-Mooreaanse theorie van Pritchard wel bestand is tegen de kritiek van Wittgenstein, waar het origineel dat niet was. Daarmee geef ik een antwoord op de eerste onderzoeksvraag. Als laatste wil ik beoordelen of Wittgenstein in te zetten is voor de diagnostische taak zoals Pritchard voorstelt en een antwoord geven op het tweede gedeelte van de onderzoeksvraag.

## 2. Het moderne sceptische debat.

Het sceptische debat krijgt in de twintigste eeuw een nieuwe impuls vanuit de ontwikkelingen in de modale logica. De concepten uit deze modale logica, zoals de notie van mogelijke werelden, worden overgenomen in de epistemologie. Dretske is de eerste die op basis van de modale logica een uitgewerkte kennistheorie voorstelt, de relevante alternatieven aanpak.<sup>13</sup> Deze aanpak werkt op twee manieren door in de kennistheorie van Pritchard. Ten eerste doordat Pritchard de relevante alternatieven aanpak gebruikt voor zijn voorstel voor een Neo-Mooreaanse kennistheorie. Daarom in het eerste gedeelte van dit hoofdstuk een redelijk uitgebreide beschrijving van de relevante alternatieven aanpak, zoals door Dretske voor het eerst beschreven in diens artikel uit 1970, 'Epistemic Operators'. Dit artikel was het begin van een nieuwe anti-sceptische beweging in de epistemologie, die zich afzet tegen het dan ook opkomende nieuwe scepticisme van Peter Unger, het infallibilisme.<sup>14</sup> In het hoofdstuk over Pritchard zal ik vervolgens beschrijven hoe hij deze relevante alternatieven aanpak inzet in zijn eigen kennistheorie.

De tweede manier waarop de aanpak van Dretske terugkeert in de theorie van Pritchard is via het contextualisme. Vanuit een aantal punten van kritiek op de theorie van Dretske formuleren de contextualisten een alternatieve interpretatie van de notie van relevant alternatief. Er zijn veel verschillende theorieën van verschillende filosofen die onder de term contextualisme gecategoriseerd kunnen worden. In deze scriptie zal ik niet het contextualisme als geheel beschrijven, maar me beperken tot één filosofische positie, namelijk die van Keith DeRose. Mijn reden daarvoor is dat Pritchard dat ook doet, en ik, als ik wil beschrijven hoe Pritchard contextualisme in zijn theorie gebruikt, diens interpretatie van het contextualisme als uitgangspunt moet nemen. Pritchard heeft twee redenen voor de keuze van DeRose. Ten eerste omdat deze semantisch contextualist is en deze versie van contextualisme volgens Pritchard de belangrijkste vorm van contextualisme is: "The chief anti-sceptical theory in this regard - and the neo-Moorean's main competition - is attributer contextualism, as defended, for example, by such figures as Keith DeRose [...], David Lewis[...] and Stewart Cohen[...]."<sup>15</sup>

Ten tweede vindt Pritchard dat de versie van DeRose de meest uitgewerkte versie van het semantisch contextualisme is, en representatief voor de andere versies. "In what follows, the discussion of the semantic contextualist thesis will primarily focus on DeRose's version since this is the most developed (and, arguably, the most influential) characterization of the thesis which incorporates most of the main features of the other two accounts."<sup>16</sup> Zoals in de inleiding al beschreven denkt Pritchard dit semantisch contextualisme, samen met de scharnierproposities van Wittgenstein, in te kunnen zetten voor de diagnostische taak van de anti-scepticus. Daarom in het tweede gedeelte van dit hoofdstuk een beschrijving van de theorie van DeRose. Ook hiervan zal ik in het hoofdstuk over Pritchard beschrijven hoe hij dit gebruikt in zijn eigen kennistheorie.

<sup>13</sup> J.L Austin is volgens Pritchard de eerste die het idee überhaupt voorstelt, in het artikel "Other Minds", herdrukt in J.O. Urmson en G.J. Warnock (ed.) *Philosophical Papers*, (Oxford: Clarendon Press, 1961).

<sup>14</sup> Historische interpretatie van Pritchard op pagina 215 van Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism".

<sup>15</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 77.

<sup>16</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 224.

## Relevante alternatieven aanpak - Dretske

Dretske geeft in zijn artikel een analyse van het gedrag van operatoren onder 'known entailment'.<sup>17</sup> Een operator *O* is bijvoorbeeld 'het is waar dat', 'het is mogelijk dat', 'je weet dat', maar ook 'het is vreemd dat' en 'het is toeval dat'. Deze operatoren gedragen zich verschillend onder gekende implicatie (als *P* dan *Q*). Afhankelijk van hun gedrag definieert Dretske volledig doordringende, semidoordringende en niet-doordringende operatoren. Operatoren van de soort 'het is waar dat' en 'het is mogelijk dat' zijn voorbeelden van volledig doordringende operatoren. Een operator is volledig doordringend als uit de implicatie als *P* dan *Q* volgt dat als *O*(*P*) dan *O*(*Q*). "In operating on *P* these operators penetrate to every necessary consequence of *P*."<sup>18</sup>

Voorbeelden van niet-doordringende operatoren zijn 'het is vreemd dat' en 'het is een ongeluk dat'. Een paar illustraties zijn verhelderend. 'Zij verloor' impliceert 'Iemand verloor'. Toch kan het vreemd zijn dat zij verloor (ze is heel goed), maar totaal niet vreemd dat iemand verloor. (Er moet nou eenmaal iemand verliezen.) 'Ik gooide in de roos' impliceert dat ik in de roos gooide of er compleet naast: *P* impliceert *P* v *Q*. Maar als ik vind dat ik geluk had de roos te raken (het was toeval) vind ik daarmee niet dat ik geluk had dat ik in de roos gooide of er compleet naast. Die dartpijl moet ergens landen. De operatoren 'het is vreemd dat' en 'het is toeval dat' dringen dus niet door naar een aantal van de meest basale implicaties van een propositie. Dretske stelt overigens niet dat deze operatoren helemaal nergens in doordringen, maar wil met de term niet-doordringende operatoren aangeven dat ze aan de andere kant van het spectrum staan ten opzichte van de volledig doordringende operatoren.

Alles wat tussen deze twee operatoren valt, noemt Dretske semidoordringende operatoren. De epistemische operatoren, waar Dretske met name in geïnteresseerd is, zijn zulke semidoordringende operatoren. Dretske moet dus laten zien dat epistemische operatoren niet volledig doordringen, maar wel meer doordringen dan niet-doordringende operatoren. Het tweede gedeelte van deze opdracht, epistemische operatoren dringen verder door dan niet-doordringende operatoren, is triviaal: als *S* weet dat *P* en *Q*, dan weet *S* ook *Q*. Neem als voorbeeld Henk en Ingrid zijn getrouwd. Als *S* dat weet dan weet hij ook dat dit *impliceert* dat Henk getrouwd is. Bovendien weet hij dan ook dat *Henk getrouwd is*. De epistemische operatoren dringen verder door dan de niet-doordringende operatoren.

Het eerste gedeelte van de opdracht is niet triviaal, mits we deze scherp formuleren. Dretske's claim is dat epistemische operatoren niet volledig doordringend zijn onder *gekende* implicatie. Dat epistemische operatoren niet volledig doordringend zijn in ongekende implicaties is immers geen verrassing. Als *S* niet weet dat een bepaalde propositie *P* de propositie *Q* impliceert, is het logisch dat zijn kennis van *P* niet leidt tot kennis van *Q*. Ter illustratie bovengenoemd voorbeeld: als *S* weet dat Henk en Ingrid getrouwd zijn, maar niet weet dat daaruit volgt dat Henk getrouwd is, is het niet

---

<sup>17</sup> Zoals in noot 1 al opgemerkt is Engelse terminologie soms lastig vertaalbaar. 'Known entailment' zal ik vanaf hier 'gekende implicatie' noemen.

<sup>18</sup> Fred I. Dretske, "Epstemic Operators", in *The Journal of Philosophy*, Vol 67 (1970), pp. 1007 - 1023, citaat op pagina 1007.



vreemd als hij niet zou weten dat Henk getrouwd is. Dretske stelt echter dat ook als S wel weet dat P Q impliceert én S weet dat P, dat niet hoeft te betekenen dat S ook Q weet.

“That is, assuming that if P entails Q, we *know* that P entails Q, then every epistemic operator is a penetrating operator: the epistemic operators penetrate to all the *known* consequences of a proposition. It is this latter, slightly modified, claim that I mean to reject.”<sup>19</sup>

Met deze analyse van epistemische operatoren gaat Dretske expliciet in tegen een zeer gangbare manier van redeneren in de epistemologie, die zowel door sceptici als door G.E. Moore wordt gehanteerd. Zoals ik in de inleiding heb laten zien maken zowel de scepticus met propositie S2 (Als ik niet-SH niet weet, dan weet ik O niet), als Moore met propositie M2 (Als ik weet dat ik handen heb, dan weet ik dat ik geen BIV ben), gebruik van deze manier van redeneren. Zowel Moore als de scepticus gaan uit van de ‘thesis of penetrability’<sup>20</sup>, de these die Dretske afwijst. In feite verwerpt Dretske het principe van ‘closure under known entailment’<sup>21</sup> voor epistemische operatoren.

Als bewijs voor zijn stelling dat epistemische operatoren niet volledig doordringen beschrijft Dretske twee klassen van implicaties waarin die epistemische operatoren volgens hem niet doordringen: de klasse van presupposities verbonden aan een bewering en die van de ‘contrast consequenties’. Wat een presuppositie is, legt Dretske uit aan de hand van de bewering: ‘De vrouw wist dat mijn broer niet zou opstaan’. (Waarbij Dretske de bewering doet over een toevallige ontmoeting tussen zijn eigen broer en een hem - en zijn broer - verder onbekende vrouw.) Deze bewering is op te delen in twee stukken: de kern van de bewering, iets als ‘De vrouw wist dat een entiteit niet zou opstaan’, en een set van presupposities die met deze kern zijn geassocieerd. In bovengenoemd voorbeeld is dat ‘De vrouw wist dat die entiteit mijn broer was’. De presupposities worden geïmpliceerd door de bewering, maar maken geen onderdeel uit van datgene waar de epistemische operatoren op ingrijpen als we die operator gebruiken. Vandaar dat Dretske van deze vrouw kan zeggen dat zij wist dat zijn broer niet zou opstaan, zonder dat hij daarmee ook zegt dat zij wist dat het zijn broer was. De epistemische operatoren dringen niet door tot de presupposities van de bewering.

De contrast consequenties vormen een tweede groep van implicaties waar de epistemische operatoren niet in doordringen. Neem twee predicaten A en B zodanig dat geen enkele x zowel A als B kan zijn. Dan volgt uit feit dat x is A dat x is niet-B. We kunnen B vervolgens verbinden met ieder willekeurig predicat Q, waarna uit x is A volgt x is niet (B en Q). Dretske is geïnteresseerd in een bijzonder subset van deze contrast consequenties: de subset die wordt gebruikt in sceptische argumenten in de epistemologie. Daarbij kiest de scepticus een Q zodanig dat (B en Q) een situatie schetst die voor ons niet te onderscheiden is van A. En daarmee dus de startaannamen ondergraaft dat de uitspraak x is A de uitspraak x is B uitsluit. Een voorbeeld helpt weer ter verheldering. Neem voor A ‘de muur is rood’. Daaruit volgt dat B: ‘de muur is wit’ niet waar is. De scepticus neemt

<sup>19</sup> Fred I. Dretske, “Epistemic Operators”, pagina 1010.

<sup>20</sup> Zoals Dretske dat beschrijft op pagina 1011 van ‘Epistemic Operators’.

<sup>21</sup> ‘Closure under known entailment’ is het principe dat: “For all S,  $\phi$ ,  $\psi$ , if S knows that  $\phi$ , and S knows that  $\phi$  entails that  $\psi$ , then S knows that  $\psi$ .” In de rest van deze scriptie zal ik dit afkorten tot ‘closure’. Definitie overgenomen van Duncan Pritchard, “Recent Work on Radical Skepticism”, pagina 219.

vervolgens als Q 'de muur is slim verlicht als rood'. Uit 'de muur is rood' (x is A) volgt 'de muur is niet wit' (x is niet B). En daaruit volgt weer 'de muur is niet wit en slim verlicht als rood' (x is niet B en Q). Daarmee is de sceptische paradox bereikt. Tenminste, als je net als de scepticus aanneemt dat 'weten dat' een volledig doordringende operator is. Dan volgt namelijk uit 'ik weet dat de muur rood is' ook 'ik weet dat de muur niet wit is en slim verlicht als rood'.

De scepticus concludeert hieruit dat we niet weten dat de muur rood is. Dretske concludeert echter dat de epistemische operatoren niet volledig doordringen in deze contrast consequenties. Hij verwerpt het principe dat als je niet weet of Q waar is, terwijl je weet dat P Q impliceert, daaruit volgt dat je niet weet dat P waar is. "What I am suggesting is that we simply admit that we do *not* know that some of these contrasting "skeptical alternatives" are *not* the case, but refuse to admit that we do not know what we originally said we knew."<sup>22</sup>

Dretske beseft dat hij een controversiële en contra-intuïtieve stelling inneemt en daarom ter verdediging van die stelling niet kan volstaan met het enkele feit dat zijn analyse van het gedrag van epistemische operatoren een alternatief is voor het scepticisme. Aangezien zowel het scepticisme als Dretske's ontkenning van closure contra-intuïtief zijn en er dus geen intrinsieke reden is om voor één van de twee te kiezen, moet er een onafhankelijk basis zijn voor de these dat epistemische operatoren niet doordringen naar contrast consequenties en closure niet opgaat. Pritchard doelt op hetzelfde als hij schrijft: "So Dretske needs a theory of knowledge which, while being plausible, can also explain how we can know everyday propositions while failing to know the denials of skeptical hypotheses [...]"<sup>23</sup> Dretske moet dus laten zien dat hij niet alleen een argument tegen scepticisme heeft, maar ook een goede alternatieve kennistheorie, die geloofwaardig maakt dat closure moet worden verworpen. Dat is conform de eerste eis aan anti-sceptische theorieën uit de inleiding van deze scriptie.

Dretske introduceert daartoe de notie van 'relevante alternatieven'. Bij de analyse van semidoordringende operatoren wordt volgens Dretske iets zichtbaar wat fundamenteel is voor ons begrip van epistemische operatoren: "The structure of these cases is virtually identical with that which appeared in the case of the epistemic operators, and I think by looking just a little more closely at this structure we can learn something very fundamental about our class of epistemic operators and, in particular, about what it means to know something."<sup>24</sup> Deze fundamentele structuur is de structuur van relevante alternatieven. In de context van epistemische operatoren staan feiten nooit alleen, maar in een netwerk van gerelateerde beweringen, een netwerk van mogelijke alternatieven. Een kennisuitspraak is een uitspraak over twee dingen: over het feit zelf en over een reeks van relevante alternatieven. "A relevant alternative is an alternative that might have been realized in the existing circumstances if the actual state of affairs had not materialized."<sup>25</sup>

---

<sup>22</sup> Fred I. Dretske, "Epistemic Operators", pagina 1016.

<sup>23</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 221.

<sup>24</sup> Fred I. Dretske, "Epistemic Operators", pagina 1021.

<sup>25</sup> Pagina 1021. Dretske geeft in dit artikel geen nadere invulling van 'might have been realized'. Daarmee geeft hij het begrip 'relevant alternatief' ook geen epistemische karakterisering. Hij lijkt relevant alternatief eerder te beschrijven in termen van

De klasse van contrast consequenties zoals die hierboven is beschreven, is in feite een klasse van (al dan niet relevante) alternatieven. Als we een bewering doen over  $x$ , bijvoorbeeld  $x$  is  $A$  dan bepalen we daarmee een raamwerk van *relevante alternatieven*  $B, C$  en  $D$ . Deze alternatieven, samen met  $x$  is  $A$ , definiëren wat iemand weet die weet dat  $x$  is  $A$ . Een ander alternatief  $E$ , dat niet relevant is voor de bewering  $x$  is  $A$  valt niet onder datgene waar de epistemische operatoren op ingrijpen. We hebben dus ook geen kennis van  $E$  (of niet- $E$ ). Vergelijk ook de presuppositie uit de eerste klasse van verschillen die Dretske aanwees: deze presupposities behoren dus niet tot de set van relevante alternatieven: we gaan er juist van uit dat deze presupposities níet veranderen. Volgens Dretske is dat echter precies wat de scepticus wel doet. De scepticus introduceert een nieuwe en vergrote set aan relevante alternatieven. Met deze vergrote set komen er consequenties aan het licht van onze, hetzelfde gebleven, bewering die we niet kennen. Maar dat laat, althans volgens Dretske, niet zien dat we de bewering niet zouden kennen, binnen de originele, normale, setting.

Dretske werkt de relevante alternatieven these verder uit in een modale<sup>26</sup> kennistheorie. Deze theorie wordt gekenmerkt door de notie van 'Dretskean Sensitivity'<sup>27</sup>: "A necessary condition of an agent's knowledge of a contingent proposition,  $\phi$ , is that she has a true belief in  $\phi$  in the actual world and that, in the nearest possible world or worlds in which  $\phi$  is false, she does not believe  $\phi$ ."<sup>28</sup>

Ons geloof in een bewering is alleen kennis als de bewering waar is én als we de bewering niet hadden geloofd als de bewering niet waar was. Of, in modale terminologie, als we de bewering geloven in mogelijke werelden waar de bewering waar is en niet geloven in de dichtstbijzijnde mogelijke wereld waarin de bewering niet waar is. Ons geloof in de bewering moet de waarheid van de bewering volgen in de mogelijke werelden om kennis te kunnen zijn. Met deze notie kan Dretske verklaren dat we wel kennis hebben van ordinaire proposities  $O$ , geen kennis hebben van sceptische hypothesen en dat closure niet geldig is. Stel dat de wereld ongeveer is zoals wij haar voorstellen. In die wereld zijn het geloof van  $S$  dat hij handen heeft en het geloof dat hij geen brein in een vat is beide waar. Er is echter niet in beide gevallen sprake van kennis. In het eerste wel, aangezien in de dichtstbijzijnde mogelijke wereld waar deze persoon geen handen heeft (ze zijn geamputeerd na een ongeluk), hij ook niet gelooft dat hij handen heeft. In de dichtstbijzijnde wereld waar het geloof dat we geen brein in een vat zijn niet opgaat, de 'brein in een vat wereld' geloven we nog steeds dat we geen brein in een vat zijn. Daarmee voldoet dit geloof niet aan de sensitiviteitsconditie van Dretske en is het geen kennis.

Maar daarmee is ook uitgelegd waarom closure niet geldig is. We kennen de eerste bewering ('Ik heb handen') ten opzichte van de ene set van mogelijke werelden, weten ook dat deze bewering een tweede ('Ik ben geen brein in een vat') impliceert, maar kennen deze tweede bewering niet ten opzichte van een *andere* set van mogelijke werelden.

---

afstand: kleine verschillen staan dichtbij de actuele wereld terwijl grote verschillen verder af staan. Zie ook het gedeelte 'Dretske-kritiekpunten' van dit hoofdstuk.

<sup>26</sup> Wat de term modaal hier inhoudt, inclusief de notie van mogelijke werelden, wordt als bekend verondersteld.

<sup>27</sup> Sensitivity wordt vanaf hier vertaald in sensitiviteit.

<sup>28</sup> Dit is een gesimplificeerde definitie, overgenomen van Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 221.

“More specifically, one can have knowledge of everyday propositions relative to one set of possible worlds that is “near to” the actual world, know that it entails the denial of a skeptical hypothesis, and yet lack knowledge of the denial of the skeptical hypothesis because knowledge is here relative to the “far off” possible worlds that are quite unlike the actual world.”<sup>29</sup> Behalve dat Dretske hiermee een theorie van kennis heeft voorgesteld die kan verklaren hoe wij kennis hebben van alledaagse beweringen, geen kennis van de ontkenning van sceptische hypothesen en dat closure niet geldig is voor epistemische operatoren, heeft deze modale aanpak nog een voordeel. Er zijn in de modale logica meerdere logische principes niet geldig en in die context is het dus niet verwonderlijk dat closure niet opgaat.

### **Dretske - Kritiek**

Met zijn analyse van het gedrag van epistemische operatoren verwerpt Dretske een zeer intuïtieve notie over onze kennis, namelijk dat wij de logische gevolgen van onze kennisuitspraken, mits we weten dat het logische gevolgen zijn, ook moeten kennen. Voor sommige filosofen is die verwerping van closure op zich voldoende om de theorie van Dretske te verwerpen. Een van de gevolgen die we hierboven hebben gezien, is dat we volgens Dretske tegelijkertijd kunnen weten dat we handen hebben en niet weten dat we geen brein in een vat zijn. Keith DeRose noemt dat een ‘abominable conjunction’ en een reden om naar een andere theorie van kennis op zoek te gaan.

Zowel Keith DeRose als de Neo-Mooreanen blijven daarbij wel binnen de relevante alternatieven aanpak. Een Neo-Mooreaanse kritiek op Dretske is dat hij niet vasthoudt aan zijn eigen uitgangspunt. Dat uitgangspunt was dat niet alle ‘contrast implicaties’ (Pritchard spreekt van ‘error-possibilities’) relevant zijn voor de bepaling of iets kennis is. “This [...] was that certain error-possibilities are irrelevant to the determination of knowledge, and thus that one can have knowledge merely by eliminating the salient error-possibilities.”<sup>30</sup> Met als belangrijk voordeel dat we sceptische werelden niet hoeven te betrekken bij kennisvraagstukken. Maar in de uitwerking van zijn modale kennistheorie blijkt Dretske toch weer wel sceptische werelden te betrekken. Het draait om welke factor je neemt voor de vaststelling welke werelden nog moeten worden meegenomen bij de beoordeling of de ontkenningen van sceptische hypothese kennis zijn. Neem je de dichtstbijzijnde wereld waar niet-O geldt, of de dichtstbijzijnde wereld waar niet-SH. Dretske doet dat laatste en beoordeelt dat closure niet geldt en dus S2 (‘Als ik niet-SH niet weet, dan weet ik O niet’) uit het sceptische argument ongeldig is. Neo-Mooreanen kiezen voor niet-O en concluderen daaruit dat we, binnen die grens wel degelijk weten dat niet-SH. Binnen die grens is er immers geen sceptische wereld. Daarmee ontkennen Neo-Mooreanen dus S1 (‘Ik weet niet dat niet-SH’). Wat overigens geheel in lijn met Moore zelf is, maar hierover later meer.

Er is nog meer kritiek gekomen op Dretske. Een tweede kritiek heeft te maken met de introductie van het begrip van afstand in de mogelijke werelden. Dretske formuleert zijn notie van sensitiviteit ten opzichte van de dichtstbijzijnde wereld waarin een bewering niet waar is. Daarna doet hij een tweetal

---

<sup>29</sup> Duncan Pritchard, “Recent Work on Radical Skepticism”, pagina 222.

<sup>30</sup> Pagina 223.

aannames over de structuur van wat ik de 'modale ruimte' wil noemen: het netwerk van mogelijke werelden om de actuele wereld heen.<sup>31</sup> De twee aannames zijn met elkaar vervlochten. De eerste is dat de actuele wereld ongeveer is zoals we denken dat die is en de tweede dat sceptische werelden daar ver van af staan. Ze staan veraf omdat afstand tussen mogelijke werelden wordt gedefinieerd in termen van gelijkenis. Werelden staan dicht bij elkaar als ze sterk op elkaar lijken. Maar dan is de aanname dat de actuele wereld ongeveer is zoals we denken dat die is, al een verwerping van de sceptische hypothese. De vraag is dan waar we de ingewikkelde theorie van Dretske, met zijn afwijzing van closure, voor nodig hebben.

Deze kritiek is niet helemaal terecht, aangezien de scepticus claimt dat kennis onmogelijk is, ongeacht hoe de wereld er uit ziet. Dan mag Dretske dus aannemen hoe de wereld er uitziet en laten zien dat, gegeven die aanname, kennis mogelijk is en het sceptische argument ongeldig. Bovendien moeten we de sensitiviteitsconditie voor kennis niet vergeten: een uitspraak is alleen kennis als in een wereld waar een uitspraak niet waar is, we de uitspraak ook niet geloven. Dretske voldoet dus wel aan de eerste eis die we aan een anti-sceptische theorie hebben gesteld. Het lijkt er echter op dat Dretske ten prooi valt aan een soort tweede-orde scepticisme: de aanname, dat de wereld er ongeveer uit ziet zoals we denken dat die er uit ziet, blijft een aanname, een 'leap of faith'. De beste uitkomst voor Dretske is een impasse: als we in een niet-sceptische wereld leven bezitten we kennis. Maar of dat zo is weten we niet. Hier komen we terecht in een andere discussie in de epistemologie, namelijk die tussen het internalisme en het externalisme. Dretske's theorie is externalistisch: we kunnen zelf niet beoordelen in welke wereld we leven. Voor een internalist zal dat altijd een onbevredigend antwoord blijven.

Een derde probleem zie ik in Dretske's behandeling van de presupposities bij de bewering 'De vrouw wist dat mijn broer niet zou opstaan'. Dretske lijkt in zijn behandeling van dit voorbeeld te wisselen tussen twee perspectieven. Dretske stelt dat de bewering: 'De vrouw wist dat mijn broer niet zou opstaan' impliceert dat de vrouw wist dat die man zijn broer was. Echter, omdat de epistemische operatoren niet doordringen, is dat niet het geval: de vrouw wist niet dat die man zijn broer was. Volgens mij heeft dat niets met het doordringen van operatoren te maken, maar met het verschuiven van het perspectief. Dretske kan zeggen dat de vrouw wist dat zijn broer niet zou opstaan, de vrouw zelf zou een dergelijke uitspraak nooit doen. Zij wist immers niet dat 'de man die niet zou opstaan' überhaupt een broer was, wist niet dat Dretske bestond. Ze wist wél dat 'de man in de gele jas' niet zou opstaan. Bovendien wist ze de implicatie 'de man had een gele jas' daarmee ook. Wat Dretske hier lijkt te laten zien, is wanneer we van een ander mogen zeggen dat die kennis bezit. Dat is echter niet zijn doelstelling, want hij wil immers laten zien dat we zelf kennis van de wereld hebben. Het is wel een voorbode van het semantische contextualisme. Deze theorie werkt de relevante alternatieven aanpak precies in deze richting verder uit, zoals we in het volgende deel van dit hoofdstuk zullen zien.

---

<sup>31</sup> Een heelal vol mogelijke werelden, met in het midden de actuele wereld en er omheen de mogelijke werelden is volgens mij de beste beeldmetafoor bij de beeldspraak zoals de modale logica die introduceert.

## Semantisch contextualisme - DeRose

DeRose geeft een beschrijving van de sceptische argumentatie, waarbij hij net een iets andere invalshoek kiest dan de scepticus. De scepticus gebruikt de sceptische argumentatie uit de inleiding van deze scriptie en leidt uit de propositie 'Ik weet niet dat niet-SH' (S1) en de propositie 'Als ik niet weet dat niet-SH, dan weet ik niet dat O' (S2) de sceptische conclusie af: 'Ik weet niet dat O' (SC). DeRose beschrijft de situatie als een paradox. Er zijn drie proposities, S1, S2 en 'Ik weet dat O' (de ontkenning van de sceptische conclusie). Deze drie proposities sluiten alle drie sterk aan op onze intuïties over wat kennis is. De paradox is dat de sceptische argumentatie lijkt te laten zien dat ze niet alle drie tegelijk waar kunnen zijn. Om aan die paradox te ontsnappen hebben andere filosofen er voor gekozen om een van de drie proposities te verwerpen. Dretske verwerpt bijvoorbeeld closure en daarmee S2, terwijl Moore stelt dat we wel kunnen weten dat de sceptische hypothese onwaar is en dus S1 verwerpt. De scepticus tenslotte accepteert de sceptische conclusie en verwerpt de derde propositie. De semantisch contextualist<sup>32</sup> wil, vanwege het hoge intuïtieve waarheidsgehalte van de drie proposities, geen van deze proposities verwerpen: "But we should hope for a better treatment of the argument than simply choosing which of the three individually plausible propositions [...] seems least certain and rejecting it on the grounds that the other two are true."<sup>33</sup> Het semantisch contextualisme moet dus laten zien dat de sceptische paradox alleen een paradox lijkt, maar dat in werkelijkheid niet is en alle drie de proposities waar zijn.

De semantisch contextualist analyseert de situaties waarin mensen bereid zijn om anderen kennis toe te schrijven en constateert daarbij de volgende drie kenmerken:

- I. Ascriptions of knowledge to subjects in conversational contexts in which skeptical error-possibilities have been raised seems improper.
- II. In conversational contexts in which no skeptical error-possibilities are in play it seems perfectly appropriate to ascribe knowledge to subjects.
- III. All that may change when one moves from a non-skeptical conversational context to a skeptical context are mere conversational factors"<sup>34</sup>

Wat de semantisch contextualist aangeeft, is dat we in verschillende contexten verschillende standaarden hanteren voor het toeschrijven van kennis. In de sceptische context zijn de standaarden dermate hoog dat we niet geneigd zijn mensen kennis toe te schrijven. In gewone conversationele contexten, waar geen sceptische hypothesen zijn geopperd, schrijven we mensen die kennis wel toe. Verder constateert de semantische contextualist met het derde kenmerk dat er voor de verandering van de gewone context naar de sceptische context, niets meer nodig is dan dat er in de conversatie iets gebeurt waardoor de verandering optreedt. Over wat het 'iets' is, dat voor een contextverandering zorgt, of anders geformuleerd, welk mechanisme de standaarden voor het toeschrijven van kennis verhoogt of verlaagt, later meer.

---

<sup>32</sup> Zoals aan het begin van dit hoofdstuk aangegeven zal ik, in navolging van Pritchard, DeRose gebruiken als voorbeeld voor de contextualistische positie.

<sup>33</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 3.

<sup>34</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 225.

DeRose verwoordt deze drie kenmerken in wat hij de 'basic contextualist strategy' noemt: "Suppose a speaker A (for 'attributor') says, 'S knows that P', of a subject S's true belief that P. According to contextualist theories of knowledge attributions, how strong an epistemic position S must be in with respect to P for A's assertion to be true can vary according to features of A's conversational context."<sup>35</sup> Deze basisstrategie is contextualistisch omdat de sterkte van de epistemische positie waar het subject S zich in moet bevinden om hem kennis te kunnen toeschrijven afhankelijk is van de context waarin degene die hem die kennis toeschrijft (A) zich bevindt. En het is semantisch contextualisme omdat datgene wat bepaalt in welke context A zich bevindt de conversationele context is. Wat direct opvalt is dat DeRose met deze strategie beschrijft wanneer we mensen kennis kunnen toeschrijven en niet zozeer wanneer die mensen kennis hebben. Hij beschrijft met andere woorden wanneer een door A gedane uitspraak van de vorm 'S weet dat P' waar is.<sup>36</sup> We zien dat dit volgens DeRose afhankelijk is van drie factoren: het geloof van S in P moet waar zijn, de sterkte van de 'epistemische positie' waarin S zich bevindt ten opzichte van P en de standaarden voor kennistoeschrijving in de conversationele context van A.

De eerste factor is direct duidelijk. Stel het omgekeerde: S gelooft dat P, maar in de actuele wereld is P niet waar. Dan is de uitspraak S weet P niet waar: onze overtuigingen moeten overeenkomen met de werkelijke toestand van de wereld om kennis te kunnen zijn. De tweede en derde factor, sterkte van epistemische positie en de bepaling van de conversationele context, zijn niet direct duidelijk en moeten door DeRose verder worden uitgewerkt. Ten eerste moet hij uitleggen wat het begrip sterkte van epistemische positie precies betekent en hoe je bepaalt hoe sterk een epistemische positie is. Ten tweede moet DeRose kunnen uitleggen volgens welk mechanisme de conversationele context kan veranderen en daarmee de standaarden voor kennistoeschrijving verhogen of verlagen. Het is immers niet intuïtief dat de status van onze kennisuitspraken kan veranderen enkel door een verandering van de conversationele context. Voor de oplossing van de paradox van het sceptisch argument is het noodzakelijk dat te verhelderen. "But, as should be apparent already, we haven't explained the persuasiveness of AI [the skeptical argument, BF], and thus haven't solved our puzzle, if we haven't located and explained the conversational rule or mechanism by which the skeptic raises (or threatens to raise) the standards for knowledge."<sup>37</sup>

DeRose geeft een definitie van het begrip 'sterkte van epistemische positie':

"An important component of being in a strong epistemic position with respect to P is to have one's belief as to whether P is true match the fact of the matter as to whether P is true, not only in the actual world, but also at the worlds sufficiently close to the actual world. That is, one's belief should not only be true, but should be non-accidentally true, where this requires one's belief as to whether P is true

---

<sup>35</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 4. Uit dit citaat is goed te zien waarom semantisch contextualisme ook wel 'attributor contextualisme' wordt genoemd.

<sup>36</sup> Ik behandel in deze scriptie uitspraken als 'Ik weet dat ...' als een ondersoort van de uitspraken 'S knows that P'. Daarbij is de attributor A dan dezelfde persoon als subject S. In navolging van zowel DeRose zelf als Pritchard ga ik er in deze scriptie van uit dat dit is toegestaan.

<sup>37</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 7.

match the fact of the matter at nearby worlds. The further away one can get from the actual world, while still having it be the case that one's belief matches the fact at worlds that far away and closer, the stronger a position one is in with respect to P.<sup>38</sup> Uit dit citaat wordt duidelijk dat DeRose de aannames over de structuur van de modale ruimte van de relevante alternatieven aanpak van Dretske overneemt: de wereld ziet er ongeveer zo uit als wij denken dat die er uit ziet en mogelijke werelden die sterk op de echte wereld lijken staan dichterbij de actuele wereld dan mogelijke werelden die daar minder op lijken. Hoe sterker je epistemische positie ten opzichte van P, hoe groter de modale ruimte om de actuele wereld - hoe verder je weg kunt komen van de actuele wereld - waarin je geloof in P de waarheid van P in die ruimte volgt. We zullen later zien dat DeRose ook Dretske's notie van sensitiviteit overneemt, zij het in een wat andere rol dan bij Dretske.

Epistemische posities zijn met elkaar te vergelijken. We kunnen iemands epistemische positie ten opzichte van een propositie in twee verschillende situaties met elkaar vergelijken, of iemands epistemische positie in dezelfde situatie ten opzichte van twee verschillende proposities. Die laatste vergelijking maken we volgens DeRose, als we een propositie formuleren die hij 'comparative conditionals' noemt: "Thus, the intuitive correctness of *If S knows that P, then S knows that Q* and *If S doesn't know that Q, then S doesn't know that P* can indicate that S is in at least as strong an epistemic position with respect to Q as she's in with respect to P."<sup>39</sup> DeRose stelt dat als we in dezelfde epistemische positie zijn ten opzichte van P als ten opzichte van Q, de 'comparative conditional' waar is en we S zowel kennis (of juist geen kennis) van P als van Q mogen toeschrijven.

DeRose gebruikt dit om te laten zien dat S2 een ware uitspraak is. S2 ('Als ik niet weet dat niet-SH, dan weet ik niet O') is een 'comparative conditional' en volgens DeRose bevinden we ons in een net zo sterke epistemische positie ten opzichte van niet-SH als ten opzichte van O. "Given natural background assumptions, we can sense that the following comparative fact holds [...]: I am in no better a position to know that O than I am in to know that not-H".<sup>40</sup> Bovendien is S2 waar, ongeacht in welke conversationele context iemand zich bevindt. De relatieve sterkte van de epistemische positie van S ten opzichte van de twee proposities SH en O is niet afhankelijk van welke standaarden je hanteert voor het toeschrijven van kennis. De relatieve sterkte drukt immers alleen de sterkte uit ten opzichte van elkaar, niet ten opzichte van een standaard waaraan die sterkte moet voldoen om, bijvoorbeeld, kennis te zijn. Neem een bewering als 'Als A niet dik is, is B het ook niet'. Deze bewering is waar ongeacht wat onze standaarden zijn voor dik of voor hoe je dik precies meet. "[...] so the comparative fact that I'm in at least as strong an epistemic position with respect to not-H as I'm in with respect to O will result in *If I don't know that not-H, then I don't know that O* being true regardless of how high or low the standards for knowledge are set."<sup>41</sup>

---

<sup>38</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 34.

<sup>39</sup> Pagina 31.

<sup>40</sup> Pagina 32. DeRose gebruikt de afkorting H voor de sceptische hypothese, waar ik SH gebruik.

<sup>41</sup> Pagina 33.



Met de combinatie van dit begrip 'sterkte van epistemische positie' en Dretske's sensitiviteitsconditie legt DeRose uit hoe het mechanisme werkt waarmee de conversationele context van beweringen kan worden veranderd en dus de standaarden voor het toeschrijven van kennis kunnen worden verhoogd of verlaagd. Hij noemt dit mechanisme de regel van sensitiviteit<sup>42</sup>: "When it is asserted that some subject S knows (or does not know) some proposition P, the standards for knowledge (the standards for how good an epistemic position one must be in to count as knowing) tend to be raised, if need be, to such a level as to require S's belief in that particular P to be sensitive for it to count as knowledge."<sup>43</sup>

Wat DeRose zegt, is dat de uitspraak van A: 'S weet dat P', de standaard voor de epistemische positie van S zodanig verhoogt dat het geloof van S in P aan Dretske's sensitiviteitsconditie moet voldoen om kennis genoemd te mogen worden. In de terminologie van de modale ruimte moet de ruimte dus zo groot worden dat daarin alle werelden tot en met de dichtstbijzijnde wereld waarin P niet waar is worden meegenomen. Maar de epistemische positie van S verandert niet als de standaarden veranderen. De modale ruimte waarbinnen diens geloof in P de waarheid in de werelden in die ruimte volgt, blijft even groot. De standaarden zijn immers afhankelijk van conversationele context van A en de epistemische positie van S niet. En dat betekent dat 'S weet P' in de ene context waar kan zijn en in de andere context niet.

Laten we als voorbeeld het sceptische argument nemen. In de normale context, waarin alleen een normale propositie O: 'S weet dat hij handen heeft' (de ontkenning van de sceptische conclusie) is uitgesproken, is de standaard voor kennis zodanig dat alleen de werelden tot en met de eerste wereld waarin O niet waar is moeten worden meegenomen. Die eerste wereld is bijvoorbeeld de wereld waarin S zijn handen in een ongeluk heeft verloren. In die wereld gelooft S niet in O en binnen die context is het geloof van S in O dus sensitief: S gelooft O in alle werelden behalve die waarin hij zijn handen heeft verloren.

De scepticus verandert echter de conversationele context, en verhoogt de standaarden voor kennistoewijzing, door S1 (S Weet niet dat niet-SH) uit te spreken. Daarbij kiest de scepticus de sceptische hypothese SH zodanig dat S in een even sterke epistemische positie is ten opzichte van (niet-)SH als ten opzichte van (niet-)O, waarmee S2 waar is. Tegelijkertijd zorgt hij ervoor dat enig geloof dat S zou kunnen hebben in niet-SH niet sensitief is, met andere woorden, dat S niet-SH ook gelooft in de dichtstbijzijnde mogelijke wereld waar de sceptische hypothese waar is. Maar door S1 te beweren is de epistemische positie waarin S moet zijn opgedreven naar een niveau waarin de modale ruimte zo groot moet zijn als nodig is om het geloof van S in P aan Dretske's sensitiviteitsconditie te laten voldoen. En aangezien SH zo is gekozen dat het geloof van S in niet-SH niet sensitief kan zijn, worden de standaarden dus zo hoog opgedreven dat het geloof van S in niet-SH geen kennis kan zijn. En aangezien S2 waar is heeft S in de sceptische context ook geen kennis van O.

---

<sup>42</sup> Vertaling van rule of sensitivity.

<sup>43</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 36.

Opgemerkt moet nog worden dat in de normale context ook het geloof van S in niet-SH voldoet aan de semantisch contextualistische eisen voor kennis: in de modale ruimte waarin het geloof van S in O sensitief is komen immers geen werelden voor waarin niet-SH waar is, aangezien in die werelden O niet waar is, maar S wel in O zou geloven. In de normale context kunnen we echter 'S weet niet-SH' niet uitspreken. We moeten die bewering impliciet laten, omdat de expliciete bewering de standaard voor kennis onmiddellijk verhoogt naar het sceptische niveau. "[...] in quotidian conversational contexts, we are perfectly willing to ascribe knowledge of everyday propositions and also feel that we must know the denials of skeptical hypotheses as well. One might wonder why the word "feel" is used here. The reason is that [...] if one were to explicitly mention these anti-skeptical propositions [...] then one would thereby make that proposition explicit to the conversational context and so change the epistemic standards needed for knowledge accordingly."<sup>44</sup> De rol van de ontkenningen van sceptische hypotheses lijkt in de normale context daarmee op die van Dretske's klasse van presupposities bij een normale bewering O. In deze klasse dringen de epistemische operatoren niet door, ze zijn niet sensitief. Overigens betekende dat volgens Dretske ook dat we geen kennis hebben van deze presupposities, maar hierover meer in de kritiek op DeRose in het volgende deel van dit hoofdstuk.

Met de regel van sensitiviteit heeft DeRose dus uitgelegd hoe het kan dat we alle proposities uit het sceptische argument aannemelijk vinden, zonder dat we de sceptische conclusie hoeven te accepteren. De derde propositie, 'Ik weet dat O' is kennis en de sceptische conclusie is dus onwaar, binnen de normale context. In die context is de ontkenning van S1 (ik weet dat niet-SH) waar, mits onuitgesproken. De sceptische conclusie 'Ik weet niet dat O' is waar in de sceptische context. In die context is overigens ook de bewering S1 'Ik weet niet dat niet-SH' waar. In alle contexten is S2 waar, zoals hierboven al beschreven, waardoor DeRose closure kan behouden. De paradox van de scepticus is volgens DeRose daarmee opgelost. In het volgende deel van dit hoofdstuk zullen we zien dat Pritchard het met die conclusie niet eens is.

### **DeRose - Kritiek<sup>45</sup>**

De eerste soort van kritiek op het semantisch contextualisme die Pritchard noemt, is de fundamentele kritiek van onder andere Dretske, dat de status van kennisuitspraken niet enkel afhankelijk is van conversationele factoren. Kennis is misschien relatief, maar dan wel relatief aan de factoren in de wereld in de omgeving van degene die kennis bezit en niet aan conversationele factoren van degene die aan iemand kennis toekent. (De 'attributor' van de contextualist.) "That is, Dretske rejects outright the thought that the truth value of a knowledge claim can be dependent upon anything other than what the concrete features of the situation are." Dit soort kritiek is minder interessant, aangezien het een punt aanvalt in de theorie van DeRose waar DeRose precies beoogt revisionistisch te zijn. En aangezien onze behandeling van de sceptische argumentatie laat zien dat om de sceptische paradox op te lossen er ergens een contra-intuïtieve stap moet worden gezet, is dat protest op zichzelf niet voldoende.

---

<sup>44</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 228.

<sup>45</sup> Voor de formulering van deze kritiek maak ik gebruik van Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism".

Er zijn ook meer inhoudelijke punten van kritiek op de theorie van DeRose. Een daarvan is dat DeRose een verkeerde concessie doet aan de scepticus, namelijk dat de hiërarchische structuur die de scepticus aanbrengt in zijn argumentatie door DeRose wordt overgenomen. Er is een 'hoge' standaard voor kennis, die van de scepticus. Die standaard is veeleisender dan de 'normale' standaard, die gebruikt wordt in het dagelijks leven. Dat lijkt de claim te legitimeren dat die hoge standaard ook de juiste standaard is. Deze claim lijkt erg op het infallibilisme, de stelling dat een bewering P alleen kennis is als er van alle mogelijke 'error-possibilities' is laten zien dat die zich niet voordoen. Dretske's 'Epistemic Operators' was onder meer een reactie op het infallibilisme. Deze kritiek heeft zich onder druk van die reactie ontwikkeld in een subtielere formulering, die de semantisch contextualist in een impasse brengt met de scepticus. In die formulering stelt de scepticus<sup>46</sup> dat er geen onderscheid te maken is tussen de theorie van DeRose en die van de scepticus zelf. Het kan best zijn dat er verschillende standaarden zijn voor kennisuitspraken, maar we kunnen niet bepalen welke standaard de juiste is. Of de scepticus heeft gelijk en de standaarden zijn hoog, maar in een alledaagse context gebruiken we taal zo 'los' dat we daar geen last van hebben. Of DeRose heeft gelijk en epistemische operatoren zijn inderdaad relatief aan conversationele factoren. Bij lage standaarden in normale situaties kunnen we wel kennis hebben en de scepticus heeft dus ongelijk. "The skeptical thought that arises here is that if we are unable to offer sufficient reasons for preferring the latter scenario over the former then contextualism does not put us in a better situation than we were in before."<sup>47</sup> Als we niet weten in welk scenario we ons bevinden, kunnen we niet bepalen aan welke standaarden we moeten voldoen om van kennis te kunnen spreken en dus ook niet bepalen of we kennis bezitten.

Een tweede inhoudelijke kritiek behandelt de vraag of we met de theorie van DeRose wel kennis kunnen hebben van de ontkenningen van sceptische hypothesen. In de sceptische context kan er geen sprake zijn van kennis van niet-SH. Maar ook in de normale context lijkt kennis van niet-SH onmogelijk te zijn. Hoewel DeRose stelt dat de bewering 'Ik weet dat niet-SH' in de normale context gekend wordt, kan deze nooit expliciet gemaakt worden, omdat dan direct de contextverschuiving naar de sceptische context plaatsvindt. We zagen in de vorige sectie ook al dat deze uitspraken in de beschrijving van DeRose erg lijken op de presupposities van Dretske, waarin de epistemische operatoren niet doordringen. En dat betekent volgens Dretske dat we ze niet kunnen kennen. De vraag is dus of er wel sprake is van kennis, zeker binnen de context van een kennistheorie die probeert vast te leggen wanneer het gerechtvaardigd is om expliciet aan iemand kennis toe te schrijven. Als we dus nooit kennis aan iemand kunnen toeschrijven van ontkenningen van sceptische hypothesen, ook niet in de normale context, gaan de empirische kennisuitspraken die we in deze normale context doen zweven: ze zijn niet gegrond in kennis van zelfs maar het bestaan van de wereld. Terwijl ze, volgens de kennistheorie van DeRose, wel voorbeelden van terechte kennistoeschrijving zouden zijn. Daarmee wordt de theorie van DeRose incoherent.

<sup>46</sup> In de persoon van bijvoorbeeld Fred Unger, onder andere in *Philosophical Relativity* (Oxford: Basil Blackwell, 1984).

<sup>47</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 230.

Een derde probleem aan de theorie van DeRose vind ik zijn stelling dat we in dezelfde epistemische positie zijn ten opzichte van een willekeurige niet-SH als ten opzichte van O: "Given natural background assumptions, we can sense that the following comparative fact holds [...]: I am in no better position to know that O than I am in to know that not-H"<sup>48</sup>. DeRose geeft geen argumentatie voor deze stelling, maar stelt dat deze conclusie intuïtief is. We zullen in het volgende hoofdstuk zien dat Moore het hier niet mee eens is. Hij argumenteert juist vanuit de overtuiging dat 'O-proposities' de zekerste zijn die we hebben en dat we van daaruit mogen afleiden dat niet-SH waar is.

Als het DeRose zou lukken om deze kritiekpunten afdoende te pareren, ontstaat er volgens Pritchard direct een probleem op metaniveau: "For if we can indeed make sense of our putative knowledge of the denials of skeptical hypotheses then what could the motivation for an epistemological revisionist thesis like contextualism possibly be?"<sup>49</sup> Het punt is dat als we een kennistheorie kunnen geven waaruit blijkt dat we kennis kunnen hebben van de ontkenningen van sceptische hypotheses, we daarmee direct klaar zijn. Daarmee kunnen we namelijk de eerste propositie van het sceptische argument (Ik weet niet dat niet-SH) ontkennen en komt het sceptische argument niet uit de startblokken. Dat is de soort aanpak die de Neo-Mooreanen, waaronder Pritchard zelf, voorstellen. Daarmee wordt de vraag interessant of het Pritchard ook lukt om zo'n kennistheorie te formuleren. Voordat ik dat doe behandel ik in de volgende hoofdstukken eerst de tweede voorloper van het Neo-Mooreanisme, Moore, en diens belangrijkste criticaster Wittgenstein.

---

<sup>48</sup> Keith DeRose, "Solving the Skeptical Problem", pagina 32.

<sup>49</sup> Duncan Pritchard, "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 230.

### 3. Moore: A Defense of Common Sense

In hoofdstuk twee heb ik een aantal van de recente ontwikkelingen beschreven waaruit de vernieuwde aandacht voor Moore en diens antwoord op de scepticus is voortgekomen. Maar natuurlijk is het Neo-Mooreanisme allereerst ontstaan uit de filosofie van G.E. Moore zelf. Moore's belangrijkste epistemologische artikelen zijn 'A Defense of Common Sense' en 'Proof of an External World'. Dat zijn ook de artikelen die door Wittgenstein en Pritchard bij naam genoemd worden. 'A Defense of Common Sense' is van deze twee het meest systematische werk, waarin Moore een overzicht wil geven van de categorieën van kennis die volgens hem mogelijk zijn. Het behandelt alle vormen van kennis en van scepticisme daarover, terwijl 'Proof of an External World' alleen gaat over kennis van de materiële wereld. Vandaar dat 'A Defense of Common Sense' de basis vormt voor de beschrijving van Moore's filosofie in dit hoofdstuk.

#### 'A Defense of Common Sense'<sup>50</sup>

Moore noemt vijf punten die zijn filosofische positie ten opzichte van wat wij kunnen weten markeren:

- zijn stelling over onze kennis van de dingen buiten onze geest<sup>51</sup>;
- zijn ontkenning van idealisme zoals van Berkeley;
- zijn ontkenning van (goede gronden voor) het bestaan van God of van een onsterfelijke ziel;
- een poging tot een analyse van kennisuitspraken over de materiële wereld, waaruit moet blijken dat het hoogst twijfelachtig is of zo'n analyse is te geven;
- zijn stelling dat een analyse van onze kennisuitspraken over andere geesten dan onszelf even twijfelachtig is.

Aangezien ik in deze scriptie focus op scepticisme over de materiële wereld, zal ik mij beperken tot Moore's eerste punt.

Moore deelt zijn positie over onze kennis van dingen buiten onze geest op in twee stellingen. De eerste daarvan is in feite een set van een groot aantal proposities, waarvan hij zeker is dat ze waar zijn. " I am going to begin by enunciating [...] a whole list of propositions, which [...] are, in fact, a set of propositions, every one of which (in my opinion) I *know* with certainty, to be true."<sup>52</sup> Voorbeelden van deze proposities zijn 'Er bestaat op dit moment een lichaam, namelijk het mijne', 'Er bestaan ook vele andere lichamen, die vorm en afmeting hebben in de drie dimensies en die op verschillende afstanden van mij staan' en 'Ik heb ervaringen (gehad) van vele verschillende dingen'. De proposities zijn in te delen in categorieën: proposities over zijn eigen lichaam, over de relatie van zijn eigen lichaam tot andere lichamen, over de ruimte waarin zijn eigen lichaam en die andere lichamen zich bevinden, over de tijd waarin zijn eigen lichaam en die andere lichamen zich bevinden (verleden,

---

<sup>50</sup> 'Common Sense' wordt het best vertaald als 'gezond verstand'. Aangezien ik toch bang ben voor betekenisverschuiving houd ik het bij de Engelse term. Ik ga ervan uit dat het in deze scriptie niet nodig is een precieze definitie van dit begrip te geven.

<sup>51</sup> In G.E. Moore, "Proof of an External World", in *Philosophical Papers* (Woking/London: Unwin Brothers, 1959), pp. 127 - 150 wordt een zeer uitgebreide analyse van het begrip 'dingen buiten onze geest' gegeven. Het volledig weergeven van deze definitie zou te veel vergen voor de scope van deze scriptie. Volstaan kan worden met de opmerking dat Moore een definitie geeft die zo goed mogelijk aansluit bij onze common sense ideeën. De dingen buiten onze geest zijn daarmee wat je zou verwachten: de dingen die wij tegenkomen in de wereld zoals stoelen, tafels, de aarde en de maan. Een tweede categorie vormen de 'other minds', andere geesten.

<sup>52</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", in *Philosophical Papers* (Woking/London: Unwin Brothers, 1959), pp. 32 - 59, citaat op pagina 32.

heden en toekomst), over zijn eigen mentale leven (de verschillende ervaringen die een mens kan hebben) en over andere mensen en het mentale leven van die andere mensen. Moore stelt dat hij van al deze proposities zeker weet dat ze waar zijn. Hij is zo zeker van de waarheid dat hij deze proposities 'truïsmen' noemt: ze liggen zo voor de hand dat het nauwelijks de moeite is om ze uit te spreken.

De tweede stelling van Moore is dat er een grote hoeveelheid mensen is zoals hijzelf, die van een corresponderende set van proposities weet, of heeft geweten, dat ze waar zijn. Moore noemt het een corresponderende set, omdat andere mensen niet precies dezelfde proposities kennen, die gaan immers over Moore zelf. De lijst van proposities maakt deel uit van een verzameling van proposities, waarin de proposities van Moore zelf, die uit het verleden (of in de toekomst) en die van anderen, nu en in het verleden verenigd zijn. Iedere propositie in deze verzameling is uniek voor de persoon en het tijdstip waarop de propositie wordt gesteld. "And what (2) [the second statement, BF] asserts is merely that each of us has frequently known to be true a proposition *corresponding* [...] to each of the propositions in (1) [the list of propositions, BF] - a *different* corresponding proposition, of course, at each of the times at which he knew such a proposition to be true."<sup>53</sup>

In feite heeft Moore daarmee alles gezegd over welke kennis we kunnen hebben van de dingen buiten onszelf. Hij voegt daar nog aan toe dat hij ervan uitgaat dat er een gewone betekenis is van de proposities uit zijn eerste stelling en dat deze gewone betekenis ook de correcte betekenis van de propositie is. Er is geen diepere (of andere) betekenis die achter de proposities schuil gaat. Hiermee reageert Moore op filosofen die stellen dat een uitspraak als 'De wereld bestaat al vele jaren' op verschillende manieren kan worden uitgelegd en afhankelijk van die uitleg ook waar of onwaar is. Deze filosofen halen volgens Moore twee dingen door elkaar: het begrijpen van de betekenis van een propositie en het analyseren van de betekenis van de propositie, iedere keer als die gebruikt wordt. De betekenis is niet voor verkeerde uitleg vatbaar: "Such an expression as "The earth has existed for many years past" is the very type of an unambiguous expression, the meaning of which we all understand."<sup>54</sup> Een correcte analyse geven van de uitspraak 'De wereld bestaat al vele jaren', is volgens Moore veel lastiger: "The question what is the correct analysis of *the* proposition [...] is, it seems to me, a profoundly difficult question, and one to which [...] no one knows the answer."<sup>55</sup> Hiermee krijgt Moore's verdediging van common sense een extra verdieping: onze gewone kennis over de wereld buiten onze geest is niet alleen het vertrekpunt voor Moore, maar wordt ook expliciet ontdaan van eventuele subtiele betekenisverschuivingen.

---

<sup>53</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", pagina 35.

<sup>54</sup> Pagina 37.

<sup>55</sup> Pagina 37.

## Moore tegen scepticisme

Moore werkt zijn positie verder uit door zijn tweede stelling af te zetten tegen de positie van andere filosofen die het niet met hem eens (zouden) zijn. Hij doet dat zonder deze filosofen, of hun filosofische positie, bij naam te noemen. Het blijkt echter al snel dat Moore argumenteert tegen het scepticisme. De tweede stelling van Moore zegt dat ieder van ons ware proposities kent (of heeft gekend) uit een van de categorieën van proposities. Er zijn twee manieren waarop deze stelling kan worden aangevallen: we kunnen de *waarheid* van proposities uit (een van) de categorieën ontkennen of we kunnen ontkennen dat wij *weten* dat de proposities uit (een van) de categorieën waar zijn. De eerste manier is veel fundamentele: het bestaan van (een van) de categorieën wordt ontkend, terwijl de tweede manier enkel onze mogelijkheid om kennis over (een van) de categorieën te bezitten aanvalt.<sup>56</sup> Moore onderscheidt hiermee twee vormen van scepticisme.

De eerste vorm van scepticisme bestaat dus uit filosofen die de waarheid van proposities ontkennen. Moore deelt deze filosofen verder in naar het soort proposities waarvan die filosofen beweren dat ze niet waar kunnen zijn: 'materiële dingen bestaan niet', 'ruimte bestaat niet', 'tijd bestaat niet' en 'het ik bestaat niet'. We zien in deze indeling de categorieën van proposities uit Moore's eerste stelling weerspiegeld. Moore heeft vier argumenten tegen deze vorm van scepticisme. De eerste is dat als een (of meer, maar een is voldoende) van de categorieën geen ware proposities bevat, er nooit een filosoof heeft bestaan. De definitie van filosoof is immers dat het een mens is, met een menselijk lichaam en menselijke ervaringen. Als er een filosoof heeft bestaan heeft er dus een mens bestaan. Maar daarmee ook iemand die een set van ware proposities heeft gekend, zoals in de eerste stelling benoemd. En dat is in tegenspraak met de openingsstelling, dat de categorieën geen ware proposities bevatten. "Any view, therefore, incompatible with the proposition that many propositions corresponding to each of the propositions in (1) [the list of propositions, BF] are true, can only be true, on the hypotheses that no philosopher has ever held any such view."<sup>57</sup> Moore formuleert dit argument ook omgekeerd: "[...] since I am more certain that they have existed and held *some* views [...] than that they have held any views incompatible with it [the second statement, BF]."<sup>58</sup> Op dit gebruik van zekerheid door Moore kom ik terug in de volgende sectie.

Het tweede argument van Moore tegen deze eerste vorm van scepticisme is dat ze noodzakelijk inconsistent is. Een voorbeeld daarvan is als de sceptische filosoof in een artikel verwijst naar andere filosofen of naar andere mensen, in uitspraken zoals: 'we sometimes believe propositions that are not true'. Ook als een filosoof verwijst naar een common sense begrip van de wereld (zelfs al is het alleen maar om te laten zien dat het begrip onjuist is) verwijst hij naar andere mensen. In zijn eerste argument tegen de scepticus heeft Moore echter laten zien dat een ontkenning van een van de categorieën in tegenspraak is met het bestaan van mensen. (Althans volgens zijn definitie van mensen, maar ook over zijn gebruik van definities meer in de volgende sectie.)

---

<sup>56</sup> Omdat de terminologie '(een van de) categorieën' nogal vermoeiend is, laat ik '(een van de)' verder weg. De argumenten zoals Moore die geeft zijn zowel gericht op filosofen die de waarheid van/onze kennis over alle categorieën ontkennen als filosofen die de waarheid van/onze kennis over één van de categorieën ontkennen.

<sup>57</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", pagina 40.

<sup>58</sup> Pagina 40.

Voor de scepticus van deze vorm is het dus niet mogelijk om, consistent, gebruik te maken van verwijzingen naar andere mensen. Toch doen ze dat veelvuldig. Moore's kritiek op hen is dan ook dat zij in feite dezelfde proposities als hij voor waar houden, namelijk de proposities uit de eerste stelling, maar dat ze tegelijkertijd er proposities op na houden die daarmee strijdig zijn, namelijk de sceptische proposities. Daarmee zijn ze volgens Moore inconsistent.

Zowel met het eerste als het tweede argument maakt Moore zich schuldig aan wat Crispin Wright het innemen van de 'adversarial stance' noemt. Wright vindt dat de scepticus verkeerd wordt begrepen als de scepticus zelf, als persoon, wordt betrokken in de reactie op zijn argumenten. Met andere woorden, als we de aandacht verleggen van een onderzoek naar de mogelijkheden van kennis naar een debat met de scepticus als tegenstander. Zo'n verschuiving doet onrecht aan de werkelijke beweegredenen van de scepticus. De scepticus vraagt zich af hoe de paradox van het scepticisme ontstaat: hoe het kan dat schijnbaar plausibele premissen tot een onaanvaardbare conclusie leiden. De scepticus is geïnteresseerd in de sceptische argumenten vanwege het paradoxale karakter van die argumenten, niet omdat hij er, in de wereld, naar zou willen handelen. "The second constraint, then, is that one must not, in responding to a sceptical argument, be content to rely on attacks on the stability of the conclusion, or on the mutual coherence of the premisses which are used to support it. That is good strategy against an opponent; but defusing a paradox demands a properly detailed diagnosis and exposé of its power to seduce." <sup>59</sup>

Moore's derde argument is tegen filosofen die deze vorm van scepticisme nader hebben gespecificeerd in de stelling dat de proposities uit de lijst van Moore niet (helemaal) waar kunnen zijn, aangezien deze proposities twee met elkaar strijdige implicaties hebben. Moore's reactie daarop is uiterst simpel en is een omkering van de bewering van de sceptische filosoof: alle proposities uit de eerste stelling zijn waar, geen enkele ware propositie kan twee met elkaar strijdige implicaties hebben, ergo geen enkele propositie uit de eerste stelling impliceert twee met elkaar strijdige dingen. Moore's vierde argument lijkt hier op. Hij geeft eerst aan dat, hoewel de sceptische positie misschien niet consistent is met de overige overtuigingen van de filosoof, de sceptische positie niet innerlijk tegenstrijdig is. De sceptische positie impliceert geen met elkaar strijdige proposities en is dus mogelijk waar. Moore's enige antwoord op deze mogelijkheid is de stelling dat in plaats daarvan alle proposities uit de eerste stelling waar zijn: "[...] I have, I think, no better argument than simply this - namely, that all the propositions in (1) [the list of propositions, BF] are, in fact, true." <sup>60</sup> Over deze typische 'Moore-reactie' meer in de volgende sectie.

Op dit moment nog de opmerking dat Moore met dit vierde argument in feite het gelijk van Wright's analyse van de 'adversarial stance' onderschrijft. Die is precies dat de sceptische positie, hoewel door geen mens consistent vol te houden, inhoudelijk niet inconsistent is. Daardoor is de sceptische positie juist zo interessant, omdat die sterk ingaat tegen onze intuïties aangaande onze kennis van de wereld om ons heen.

---

<sup>59</sup> C. Wright, "Scepticism and Dreaming: Imploding the Demon" in *Mind* Vol 100 (1991), pp. 87 – 116, citaat op pagina 89.

<sup>60</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", pagina 42.



De tweede vorm van scepticisme bestaat uit filosofen die ontkennen dat wij de proposities uit Moore's eerste stelling kunnen kennen. De meeste filosofen die deze manier hanteren accepteren nog wel dat we kennis kunnen hebben over onszelf en de ervaringen die we zelf hebben, maar niet dat we proposities kennen die gaan over de materiële wereld buiten onszelf of over andere geesten en de ervaringen van die andere geesten. We kunnen wel *geloven* in de proposities over de materiële wereld, ze kunnen zelfs waar zijn, maar we kunnen dat nooit zeker weten. Sommige van deze filosofen gebruiken de term 'beliefs of common sense' om de proposities aan te duiden die we niet kunnen kennen. Moore heeft twee argumenten tegen deze tweede vorm van scepticisme, die sterke overeenkomsten hebben met de hierboven beschreven argumenten tegen de eerste vorm.

Het eerste argument is dat volgens Moore deze vorm van scepticisme, in tegenstelling tot de overeenkomstige positie van de eerste vorm, niet alleen inconsistent, maar zelfs innerlijk tegenstrijdig is. Deze soort sceptici zien over het hoofd dat een bewering als: 'Niemand heeft ooit geweten dat er materiële dingen bestaan' een bewering is over een grote groep mensen. De bewering is namelijk equivalent met de bewering 'Er bestaan vele mensen naast mezelf, die, net als ik, niet weten dat er materiële dingen bestaan'. "In other words, he asserts with confidence that these beliefs *are* beliefs of Common Sense, and seems often to fail to notice that, *if they are, they must be true*".<sup>61</sup> Deze beweringen moeten waar zijn omdat de aanname dat er zoiets is als 'beliefs of Common Sense', impliceert dat de proposities over de materiële wereld en over andere geesten waar zijn. Moore laat dus zien dat filosofen die stellen dat we de proposities uit het common sense beeld van de wereld niet kennen, in hun eigen argumentatie dan ook geen gebruik kunnen maken van verwijzingen naar dit common sense wereldbeeld. Het verschil tussen het scepticisme van deze vorm en die van de eerste vorm is dat deze sceptici uitspraken doen over de mogelijkheden van menselijke kennis in het algemeen en daarmee het bestaan van 'de mensheid' vooronderstelt. Ik ben het met Moore eens dat de scepticus voorzichtig moet zijn bij het gebruik van concepten als 'common sense beliefs', aangezien hij het al met de definitie van een dergelijk concept niet eens kan zijn en inderdaad het gevaar loopt tegenstrijdig te zijn. Toch denk ik dat ook hier de waarschuwing van Wright op zijn plaats is dat de anti-scepticus het punt van de scepticus verkeerd waardeert als hij probeert de sceptische stellingname te verenigen met andere meningen die de scepticus er op nahoudt.

Een tweede argument van Moore tegen de tweede vorm van scepticisme is overeenkomstig het derde en vierde argument tegen de eerste vorm: de omkering van de stelling van de scepticus. Moore verwoordt dat als volgt: "But do I really *know* all the propositions in (1) [the first statement, BF] to be true? [...] In answer to this question, I think I have nothing better to say than that it seems to me that I *do* know them, with certainty."<sup>62</sup>

---

<sup>61</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", pagina 43.

<sup>62</sup> Pagina 44.

## Evaluatie van Moore

Er zijn drie elementen die opvallen aan de filosofie van Moore. Het gebruik van definities en logische analyse van concepten als vertrekpunt voor zijn filosofische positie, het gebruik van het criterium 'zekerheid' bij de bepaling van wat kennis is en de argumentatie tegen de scepticus door de omkering van de stappen uit diens argument te gebruiken als argument voor de mogelijkheid van de mens om kennis te hebben.

De omkering van Moore, de beroemd geworden reactie van Moore op de scepticus, hebben we in dit hoofdstuk al een aantal keren gezien. Eerst als reactie op de scepticus die ontkent dat er ware proposities zijn over, bijvoorbeeld, de aan ons externe wereld en vervolgens nogmaals als reactie op de scepticus die ontkent dat we die proposities kunnen weten. In de inleiding heb ik al gezegd dat, hoewel dit soort argumentatie niet onjuist is, het ook geen argumentatie is die overtuigt. Moore doet niet meer dan zijn eigen argument zetten tegenover het argument van de scepticus. Dat is niet overtuigend omdat zowel een diagnose van de aantrekkingskracht van de sceptische paradox, als een uitgewerkte theorie van kennis ontbreekt. Toch is de stellingname van Moore ook weer niet zo simpel. Er zijn twee elementen in zijn filosofie die zijn omkering van het sceptische argument onderbouwen.

Moore stelt niet zo maar zijn argumentatie voor de mogelijkheid van kennis tegenover de argumentatie van de scepticus. Hij stelt volgens mij dat zijn keuze voor de volgorde van de stappen in zijn argumentatie enerzijds voortkomt uit de definitie van bepaalde concepten en anderzijds uit de mate van zekerheid die 'gewone' proposities hebben ten opzicht van de sceptische proposities. Een voorbeeld van zo'n definitie is in het artikel 'A Defense of Common Sense' de definitie van de 'common sense view of the world'.<sup>63</sup> Moore gaat ervan uit dat het common sense beeld van de wereld waar is. Hij definieert dit common sense beeld van de wereld als hebbende de eigenschappen die beschreven worden door de proposities uit de categorieën van zijn tweede stelling. Maar uit deze definitie van common sense volgt ook automatisch dat de proposities waar zijn. "The features in question (namely, propositions of any of the classes defined in defining (2) [the second statement, BF]) are all of them features, which have this peculiar property – namely, that *if we know that they are features in the 'Common Sense View of the World', it follows that they are true*: it is self-contradictory to maintain that *we know them to be features in the Common Sense view, and that yet they are not true*".<sup>64</sup> De definitie van Common Sense is volgens Moore dus zodanig, dat als een propositie een eigenschap van Common Sense beschrijft, deze propositie niet anders dan waar kan zijn.

Maar welke proposities behoren tot het common sense beeld van de wereld? Daarvoor gebruikt Moore de notie van zekerheid. Die proposities die Moore beschouwt als 'truisms' beschrijven het common sense beeld van de wereld. Moore gebruikt zekerheid niet alleen bij het opstellen van de lijst

---

<sup>63</sup> Een ander voorbeeld is het concept 'external to our minds'. In "Proof of an External World", argumenteert Moore vanuit een uitgebreide analyse van dit concept naar het bewijs dat we er een wereld 'external to our minds' bestaat. Hij ontleedt 'external to our minds' in 'to be met in space' en 'independent of me having an experience', waaruit volgt: 'it exists externally'.

<sup>64</sup> G.E. Moore, "A Defense of Common Sense", pagina 45-46.

van proposities, maar ook in zijn argumentatie tegen de scepticus. “[...] I have still less reason to believe that they have held views incompatible with it [the second statement, BF]; since I am more certain that they have existed and held *some* views, i.e. that the proposition in question is true, than that they have held any views incompatible with it.”<sup>65</sup> In feite zegt Moore dus dat zijn startaannname ‘ik heb handen’ (een voorbeeld van een propositie uit zijn eerste stelling), zekerder is dan de sceptische startaannname ‘ik weet niet dat niet-SH’. En vanuit die zekerheid is het geoorloofd om daar te beginnen. Moore’s positie tegen de scepticus komt dus minder uit de lucht vallen dan op het eerste gezicht lijkt.

Deze positieve argumentatie tegen de scepticus is echter wel de enige die Moore rest. Zoals ik heb beschreven zijn de overige argumenten van Moore voorbeelden van de ‘adversarial stance’ en daarmee niet adequaat. Deze positieve argumentatie heeft veel kritiek gekregen, met name van Wittgenstein in diens ‘On Certainty’. Dat is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

---

<sup>65</sup> G.E. Moore, “A Defense of Common Sense”, pagina 40.

## 4. Wittgensteins kritiek op Moore: On Certainty

In 'On Certainty' reageert Wittgenstein op Moore's artikelen 'A Defense of Common Sense' en 'Proof of an External World'. Wittgenstein schreef deze werkboeken in de laatste anderhalf jaar voor zijn dood in 1951. Het materiaal is niet bedoeld voor publicatie, maar omvat de 'verzamelde gedachtes' van Wittgenstein over Moore en diens antwoord op de scepticus. 'On Certainty' is geen gepolijst werk en herbergt ook potentieel tegenstrijdige standpunten. Daarom moet ik in deze scriptie keuzes maken in waar ik aandacht aan besteed. Omdat de vraagstelling van mijn scriptie zich focust op de tegenstelling tussen Moore en Wittgenstein en de mogelijke impact van die tegenstelling op het Neo-Mooreaans voorstel van Pritchard, zal ik die focus ook vasthouden bij de bespreking van 'On Certainty'. Ik zal mij dus met name richten op die gedeeltes waarin Wittgenstein argumenteert contra Moore, soms expliciet en soms impliciet. De meeste aandacht geef ik aan Wittgensteins reactie op Moore's artikel 'A Defense of Common Sense', omdat daarop ook de focus lag in mijn beschrijving van Moore's positie<sup>66</sup>. Wittgensteins eigen theorie van kennis, voor zover uitgewerkt, bespreek ik ook alleen binnen dit kader.

### Kritiek van Wittgenstein op Moore

Wittgenstein geeft in 'On Certainty' een analyse van de begrippen zekerheid en kennis en de relatie tussen die twee begrippen. Hij onderzoekt wanneer de bewering 'ik weet dat' gelegitimeerd kan worden gedaan en er sprake is van kennis. Dat zet hij af tegen de situaties waarin we, ondanks dat we erg zeker zijn van beweringen, er niet van kunnen zeggen dat we ze weten. In de woorden van Crispin Wright:

"Perhaps the single most prominent and distinctive theme of these last writings of Wittgenstein is his insistence on a contrast, missing from Moore, between knowledge properly so regarded – that is, a state of cognitive achievement, based on completed enquiry – and a much wider class of certainties: propositions which "stand fast" for us not because they have won through under scrutiny of relevant evidence but because, so he suggests, they are somehow presuppositional and basic in the very process of gathering and assessing evidence or within our more general 'world picture'."<sup>67</sup>

Wittgenstein is het bij dit onderzoek op een aantal punten expliciet niet eens met Moore. Het eerste is diens redenering van zekerheid naar kennis. Moore stelt dat wij kennis hebben van de 'truisms' uit zijn eerste stelling, simpelweg omdat we heel zeker zijn van deze beweringen. Wittgenstein gelooft niet in die aanpak: "Now, can one enumerate what one knows (like Moore)? Straight off like that, I believe not. – For otherwise the expression "I know" gets misused."<sup>68</sup> Een reden daarvoor is dat we ons kunnen vergissen. De bewering 'ik weet' is een garantie voor de waarheid. Als we zeggen 'ik weet' bedoelen we daarmee dat wat wij weten ook feitelijk zo is. Daarmee zien we echter over het hoofd dat er ook een uitspraak is als 'ik dacht te weten'. Die mogelijkheid, dat we ons vergissen,

<sup>66</sup> Zie voor de verantwoording van die keuze het begin van hoofdstuk 3. Het betekent dat de nadruk zal liggen op de laatste twee gedeeltes van Wittgensteins *On Certainty*, nummers 192 – 676.

<sup>67</sup> Crispin Wright, "Scepticism, Certainty, Moore and Wittgenstein", in Denis McManus (ed.), *Wittgenstein and Scepticism* (New York: Routledge, 2004), pp. 22 - 55, citaat op pagina 31.

<sup>68</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 6, pagina 2<sup>e</sup>.

betekent dat, hoe zeker Moore ook is van zijn proposities, hij daaruit niet de waarheid van die proposities kan afleiden. Die waarheid moet nog bewezen worden.

“- For "I know" seems to describe a state of affairs which guarantees what is known, guarantees it as a fact. One always forgets the expression "I thought I knew". For it is not as though the proposition "It is so" could be inferred from someone else's utterance "I know it is so". [...] That he does know remains to be shewn. It needs to be *shewn* that no mistake was possible. Giving the assurance "I know" doesn't suffice. For it is after all only an assurance that I can't be making a mistake, and it needs to be *objectively* established that I am not making a mistake about *that*."<sup>69</sup>

Een tweede tegenwerping van Wittgenstein is dat Moore uit de bewering 'ik weet dat ik handen heb' niet kan afleiden dat er een externe wereld bestaat. Volgens Wittgenstein impliceert de twijfel aan het bestaan van de externe wereld helemaal niet dat we ook moeten twijfelen aan het bestaan van objecten van onze ervaringen. En dan is een bewijs voor het bestaan van een object van onze ervaring dus ook geen bewijs voor het bestaan van de externe wereld. Een idealist is bijvoorbeeld bereid te accepteren dat ik weet dat ik handen heb. Maar daarmee, zegt die idealist, heb ik een dieperliggend probleem nog niet aangepakt: namelijk dat mijn ervaringen en daarmee de kennis die ik op die ervaringen baseer, een illusie blijken te zijn. Dat deze illusie intern consistent is en er objecten in bestaan waarover wij kennis kunnen hebben binnen de illusie, doet niet af aan de basale twijfel aan onze ervaringen. Wittgenstein illustreert dit met een voorbeeld: "Or does Moore want to say that knowing that there is his hand is different in kind from knowing the existence of the planet Saturn? Otherwise it would be possible to point out the discovery of the planet Saturn to the doubters and say that its existence has been proved, and hence the existence of the external world as well."<sup>70</sup> Waar Wittgenstein in feite tegen argumenteert is de 'omkering van Moore'. Beweringen waar wij zeker van zijn, kunnen niet leiden tot een bewijs voor het bestaan van de externe wereld. "It would surely be remarkable if we had to believe the reliable person who says "I can't be wrong"; or who says "I am not wrong"."<sup>71</sup>

Wat hierbij opvalt is dat Wittgenstein de notie van twijfel gebruikt om te bepalen hoe beweringen tot kennis leiden. Hij gebruikt twijfel als leidraad bij zijn onderzoek naar ons gebruik van kennisuitspraken en twijfel. Dit onderzoek geeft een verdieping aan zijn eerder genoemde kritiek op Moore, want het is een uitwerking van de reden waarom Moore's zekerheid niet tot kennis leidt. Als we twijfelen aan een bewering, en deze willen bewijzen, moeten we op zoek naar gronden<sup>72</sup> voor die bewering. Om die rol van bewijs te kunnen spelen moeten, volgens Wittgenstein, de gronden zekerder zijn dan de bewering waar we aan twijfelen. De gronden moeten zekerder zijn, omdat Wittgenstein onze praktijk van onderzoek en twijfel beschrijft binnen de kaders van zijn notie van een 'taalspel'. In dat taalspel

---

<sup>69</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 12 - 15, pagina 3<sup>e</sup> - 4<sup>e</sup>.

<sup>70</sup> Nummer 20, pagina 4<sup>e</sup>.

<sup>71</sup> Nummer 22, pagina 5<sup>e</sup>.

<sup>72</sup> Wittgenstein spreekt van 'grounds'. Er zijn meerdere vertalingen mogelijk. 'Argumenten' zou kunnen, maar aangezien dat woord sterke logische connotaties heeft, en Wittgenstein niet eenduidig is over de logisch status van de 'grounds', gebruik ik 'gronden'.

proberen we om twijfel aan beweringen op te lossen. Beweringen van de vorm 'ik weet dat' zijn alleen te begrijpen in een dialectische context: "It is queer: if I say, without any special occasion, "I know" - for example, "I know that I am now sitting in a chair", this statement seems to me unjustified and presumptuous. But if I make the same statement where there is some need for it, then, although I am not a jot more certain of its truth, it seems to me to be perfectly justified and everyday."<sup>73</sup> Wanneer is een kennisuitspraak nodig? Als er wordt getwijfeld aan de inhoud van die kennisuitspraak. Maar dan is het ook logisch dat de gronden zekerder moeten zijn dan de kennisuitspraak zelf. Als ze niet zekerder zijn, zullen ze de twijfel niet kunnen wegnemen.

Het probleem met de beweringen uit de lijst van Moore, zoals 'ik heb handen', is echter dat er geen gronden zekerder zijn dan 'ik heb handen'. Bijvoorbeeld 'ik zie mijn handen' is, als we in een situatie zijn waar 'ik weet dat ik handen heb' betwifelbaar is, minstens zo betwifelbaar en kan dus niet gebruikt worden. Dit is echter, in het geval van Moore's lijst, noodzakelijk het geval, omdat Moore immers stelt dat de beweringen uit zijn lijst de meest zekere zijn die we hebben. Dan zijn er per definitie geen zekerdere beweringen. Daarmee zijn de beweringen uit Moore's lijst niet verder te onderbouwen en kan er dus geen sprake zijn van kennis.

Tot nu toe is deze argumentatie sceptisch van toon. Wittgenstein claimt ten eerste dat Moore's antwoord op de scepticus niet klopt en niet leidt tot kennis van de externe wereld. En ten tweede dat onze meest zekere beweringen geen kennisuitspraken zijn. Maar zijn analyse van twijfel heeft ook een anti-sceptische uitwerking. Wittgenstein laat zien dat daar waar er geen gronden zijn om de beweringen zoals die uit de lijst van Moore kennis te mogen noemen, er ook geen gronden zijn voor twijfel aan deze beweringen. Zijn punt is dat ook de scepticus dient te beargumenteren waarom hij twijfelt aan een bewering. Net zo goed als 'ik weet' beargumenteerd moet kunnen worden, geldt dat ook voor 'ik betwijfel'. Deze anti-sceptische uitwerking van Wittgenstein heeft twee elementen. De eerste is de notie van scharnierproposities, waarmee hij, aan de hand van de structuur van onze kennis, de mogelijkheden (en vooral ook de onmogelijkheden) van twijfel laat zien. We zullen zien dat daaruit voortkomt dat de scepticus geen goede gronden heeft voor zijn twijfel. Het tweede anti-sceptische element is dat Wittgenstein laat zien dat de filosoof die kennisuitspraken doet (of er juist aan twijfelt) niet anders dan incoherent kan zijn, juist omdat hij de scharnierproposities ter discussie stelt.

### **Wittgensteins anti-scepticisme: scharnierproposities**

Wittgenstein heeft dus laten zien dat de proposities van Moore geen kennisuitspraken zijn. Hij vindt echter ook dat het onmogelijk, zelfs incoherent is, om aan dit soort proposities te twijfelen. "What would it be like to doubt whether I have two hands? Why can't I imagine it at all? What would I believe if I didn't believe that? So far I have no system at all within which this doubt might exist."<sup>74</sup>

Wittgenstein spreekt hier van een 'system'. Uit deze en vele andere opmerkingen die Wittgenstein maakt over de structuur van onze kennis en twijfel (ons taalspel) komt het beeld naar voren van een

<sup>73</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 553, pagina 72<sup>e</sup>.

<sup>74</sup> Nummer 247, pagina 33<sup>e</sup>.

netwerktheorie van kennis. Er bestaan geen losse beweringen, maar al onze beweringen zijn met elkaar verweven. Binnen deze structuur bestaan er beweringen die betwifelbaar zijn en beweringen die dat niet zijn. Deze laatste noemt Wittgenstein scharnieren<sup>75</sup>. Het kenmerk van deze scharnieren is dat ze onbetwifelbaar zijn en dus ook geen voorbeelden van kennis. Het zijn de draaipunten waaromheen wij onze kennis organiseren. Je kan deze draaipunten niet zelf aan de orde stellen: om kennis te vergaren moet je ergens beginnen. Voor het onderzoek naar, of de mogelijke twijfel over, onze beweringen moet er iets vast staan, anders komt onderzoek of twijfel in het geheel niet van de grond.

"That is to say, the *questions* that we raise and our *doubts* depend on the fact that some propositions are exempt from doubt, are as it were like hinges on which those turn. That is to say, it belongs to the logic of our scientific investigations that certain things are *in deed* not doubted. But it isn't that the situation is like this: We just *can't* investigate everything, and for that reason we are forced to rest content with assumption. If I want the door to turn, the hinges must stay put."<sup>76</sup>

Wittgenstein is niet eenduidig over welk soort proposities in aanmerking komt voor de status van scharnier. Hij lijkt drie soorten te onderscheiden: proposities die wij niet snel onder druk van feitelijk bewijsmateriaal aanpassen (zoals 'ik heb handen'), proposities die worden ondersteund door bijna al onze overige kennis ('Mijn naam is Bart') en proposities die, als er aan getwijfeld kan worden, een hele klasse van kennis in twijfel trekken ('De aarde bestaat').<sup>77</sup> Bovendien betwijfelt hij of je van scharnieren wel kunt zeggen dat ze een logische status hebben. Zo schrijft hij: "Giving grounds, however, justifying the evidence, comes to an end; - but the end is not certain propositions' striking us immediately as true, i.e. it is not a kind of *seeing* on our part; it is our *acting*, which lies at the bottom of our language-game."<sup>78</sup> In plaats van logische proposities lijkt hier meer sprake te zijn van regels voor ons gedrag in het taalspel.

Welke proposities precies als scharnier functioneren is ook niet constant. Afhankelijk van de staat van ons (wetenschappelijk) onderzoek en van wat we precies onderzoeken, verandert ook wat er precies vaststaat. Wittgenstein gebruikt de beeldspraak van een rivier en haar bedding:

"The propositions describing this world-picture might be part of a kind of mythology. And their role is like that of rules of a game; and the game can be learned purely practically, without learning any explicit rules. It might be imagined that some propositions, of the form of empirical propositions, were hardened and functioned as channels for such empirical propositions as were not hardened but fluid; and that this relation altered with time, in that fluid propositions hardened, and hard ones became fluid. The mythology may change back into a state of flux, the river-bed of thoughts may shift. But I

---

<sup>75</sup> Wittgenstein lijkt daarom onder de indruk van Moore's 'A Defense of Common Sense' (hij noemt het Moore's beste werk): de lijst met zekere proposities geeft een overzicht van uitspraken die als scharnier kunnen fungeren.

<sup>76</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 341 - 343, pagina 44<sup>e</sup>.

<sup>77</sup> Deze indeling is ontleend aan Crispin Wright in 'Scepticism, Certainty, Moore and Wittgenstein'

<sup>78</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 204, pagina 28<sup>e</sup>.

distinguish between the movement of the waters on the river-bed and the shift of the bed itself; thought there is not a sharp division of the one from the other."<sup>79</sup>

"Much seems to be fixed, and it is removed from the traffic. It is so to speak shunted onto an unused siding. Now it gives our way of looking at things, and our researches, their form. Perhaps it was once disputed. But perhaps, for unthinkable ages, it has belonged to the *scaffolding* of our thoughts."<sup>80</sup>

Voor deze scriptie is de precieze invulling van de scharnierpropositie niet zo belangrijk, de rol die de scharnieren spelen en de netwerktheorie van kennis die ze definiëren echter wel. Het is belangrijk om te zien dat de scharnieren niet de rol spelen van de fundamenteën van onze kennis. Het zijn geen onveranderlijke items van kennis, waarin ons totale kennissysteem voorgoed ligt verankerd. De scharnieren zijn onbetwifelbaar, maar dat betekent niet dat ze ook waar moeten zijn. Bovendien zijn de scharnieren dus niet gegrond in andere redenen. Waarom heeft de scharnierpropositie dan nog een anti-sceptische impact? We lijken terechtgekomen in een epistemische positie waar de scepticus misschien geen vat op heeft, vanwege het ontbreken van gronden voor twijfel, maar waar de status van onze overtuigingen afhankelijk is van scharnierproposities, die geen rationele gronden hebben. En dus arbitrair (kunnen) zijn. En dan is onze positie niet veel beter dan die van de scepticus.

Dat beeld is echter niet correct. De scharnierproposities zelf zijn misschien niet rationeel gegrond, maar ons geloof in scharnierproposities en de bijbehorende structuur van kennisuitspraken is dat wel. Wittgensteins analyse is dat uit het feit dat een overtuiging kan fungeren als grond voor een andere overtuiging noodzakelijk volgt dat er ook overtuigingen zijn die niet gegrond zijn in een andere overtuiging. En we kunnen niet anders dan geloven in deze scharnierproposities, zij maken deel uit van ons taalspel en daarmee van ons leven. "The hinge proposition idea is thus essential to ensuring that Wittgenstein's thesis as regards the structure of reasons does not lead directly to an epistemic *angst* akin to [...] scepticism, since it is only with this idea in play that one can avoid the conclusion that our commitment to hinge propositions is, from a purely epistemic point of view at least, entirely arbitrary - i.e., the conclusion that, strictly speaking, none of our beliefs are rationally held."<sup>81</sup>

### **Wittgensteins anti-scepticisme: de filosofische context**

Wittgensteins epistemische positie heeft nog een voordeel ten opzichte van de scepticus. Hij laat namelijk zien dat de scepticus niet kan terugvallen op een tweede niveau van scepticisme. Een mogelijke reactie van de scepticus op de scharnierproposities van Wittgenstein zou kunnen zijn dat er twee niveaus zijn van redeneren. De alledaagse, waarop wij normaliter functioneren. Vanwege overwegingen van praktische aard (tijd en energie bijvoorbeeld) redeneren we daar 'losser' en accepteert de scepticus dat op dat niveau scharnierproposities onbetwifelbaar zijn. Maar op het tweede niveau, het niveau van de filosofische contemplatie, worden volgens deze scepticus hogere

---

<sup>79</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 95 - 97, pagina 15<sup>e</sup>.

<sup>80</sup> Nummer 210 - 211, pagina 29<sup>e</sup>.

<sup>81</sup> Duncan Pritchard, "Wittgenstein on Scepticism", in M McGinn (ed), *Oxford Handbook to Wittgenstein* (Oxford: Oxford University Press, forthcoming), pagina 1 – 31, citaat op pagina 9.



standaarden gehanteerd voor kennis. Op dit veeleisender niveau zouden scharnierproposities wel betwifelbaar zijn. In feite een contextualistische positie, waarbij de scepticus wil stellen dat het niveau waarin de scharnierproposities betwifelbaar zijn de epistemisch meest waardevolle is.

Maar Wittgensteins positie laat dit expliciet niet toe. De reden dat we in een alledaagse setting niet kunnen twijfelen aan de scharnierproposities, is immers helemaal niet pragmatisch. Zoals we in de vorige sectie hebben gezien volgt de onbetwifelbaarheid van de scharnierproposities noodzakelijk uit de analyse van de begrippen zekerheid en kennis. En terwijl Wittgenstein op het alledaagse niveau zich nog wel situaties kan voorstellen waarin het uitspreken van een scharnierpropositie dialectisch gepast kan zijn, is dat op het filosofische niveau juist niet het geval. De filosoof die zich expliciet afvraagt of een scharnierpropositie waar is, heeft de regels van het taalspel niet goed begrepen en is incoherent. "I am sitting with a philosopher in the garden; he says again and again "I know that that's a tree", pointing to a tree that is near us. Someone else arrives and hears this, and I tell him: "This fellow isn't insane. We are only doing philosophy." <sup>82</sup>

Hierin zien we dan ook waarom de analyse van ons gebruik van kennisuitspraken en twijfel en de ontwikkeling van de notie van scharnierproposities een verdieping zijn van Wittgensteins kritiek op Moore. Moore's lijst van proposities is een opsomming van scharnierproposities. Hij kan dus niet stellen dat hij ze weet. "What I am aiming at is also found in the difference between the casual observation "I know that that's a ....", as it might be used in ordinary life, and the same utterance when a philosopher makes it. For when Moore says "I know that that's ..." I want to reply "you don't *know* anything!" - and yet I would not say that to anyone who was speaking without philosophical intention. That is, I feel (rightly?) that these two mean to say something different." <sup>83</sup>

Een kanttekening is hier op zijn plaats. In het begin van dit hoofdstuk merkte ik al op dat Wittgenstein in 'On Certainty' verschillend te interpreteren is, omdat het eerder een verzameling geeft van zijn verschillende gedachtes over onze mogelijkheden tot kennis en twijfel en niet de vorm heeft van een afgeronde theorie van kennis. Ook de interpretatie van de 'filosofische context' en welke rol context speelt bij de bepaling van kennis is daar een voorbeeld van. Dat blijkt uit het bovengenoemde citaat, maar ook uit andere opmerkingen van Wittgenstein over de filosofische context in *On Certainty*. De interpretatie hierboven, dat het in de filosofische context incoherent is om uitspraken te doen over scharnierproposities, is de interpretatie waarvoor Pritchard kiest. Een andere interpretatie, bijvoorbeeld een contextualistische, is ook mogelijk. In die interpretatie is de filosoof die zich afvraagt of een scharnierpropositie waar is, niet incoherent, maar bezig met een ánder taalspel dan iemand die zich in een normale context bevindt. In hoofdstuk twee hebben we kunnen zien hoe een dergelijke aanpak er uit zou kunnen zien. In de volgende hoofdstukken blijkt dat Pritchard Wittgenstein wil inzetten bij de diagnostische component van zijn kennistheorie en daarbij kiest voor de interpretatie van Wittgenstein die past in zijn Neo-Mooreaanse aanpak.

---

<sup>82</sup> Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, nummer 467, pagina 61<sup>e</sup>.

<sup>83</sup> Nummer 406 - 407, pagina 52<sup>e</sup>.

## 5. Pritchards Neo-Mooreanisme: How to be a Neo-Moorean

In de inleiding schreef ik dat de motivatie van Pritchard voor zijn Neo-Mooreaanse kennistheorie tweeledig is. Enerzijds vindt hij dat Moore intuïtief het meest aansprekende antwoord op de scepticus geeft en anderzijds dat de alternatieve moderne kennistheorieën te complex en te revisionistisch zijn. Tegelijkertijd beseft Pritchard dat Moore tegen de kritieken van met name Wittgenstein niet bestand is. Hij moet Moore dus aanpassen en laten zien dat zijn aangepaste, Neo-Mooreaanse theorie bestand is tegen de kritiek waaraan Moore's voorstel is bezweken. En deze theorie moet voldoen aan de twee eisen waaraan alle moderne kennistheorieën moeten voldoen: een theorie van kennis geven die laat zien hoe kennis mogelijk is en een diagnose geven van de plausibiliteit van het sceptische argument.

In de verschillende artikelen van Pritchard die ik voor deze scriptie heb gebruikt, is dit ook de manier waarop Pritchard zijn Neo-Mooreanisme naar voren brengt. Ik volg in de beschrijving van Pritchard in dit hoofdstuk de aanpak die hij hanteert in 'How to be a Neo-Moorean', omdat Pritchard in dit artikel de meest uitgewerkte versie geeft van zijn eigen theorie. Pritchard begint met het opnoemen van de kritieken op Moore en preciseert van daaruit aan welke eisen zijn Neo-Mooreaanse kennistheorie moet voldoen. Vervolgens geeft hij een kritische analyse van 'de competitie', de relevante alternatieven aanpak van Dretske en het semantisch contextualisme van DeRose. Uit die analyse haalt hij twee concepten die hij verder ontwikkelt in zijn eigen kennistheorie. Bovendien probeert hij de kracht van het contextualisme, de diagnose van het sceptisch argument, in te zetten bij die kennistheorie.<sup>84</sup> Zowel een beschrijving van Moore, de kritieken op Moore van Wittgenstein, als een beschrijving van Dretske en DeRose (met de kritiek van Pritchard op die posities) heb ik in eerdere hoofdstukken gegeven. Daarom zal ik in de beschrijving van Pritchards theorieopbouw, daar waar iets al eerder is beschreven, proberen beknopt te zijn. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijs ik naar de eerdere hoofdstukken.

### Kritiek op Moore

Pritchard identificeert zes problemen aan de positie van Moore die hij moet oplossen in zijn eigen kennistheorie.<sup>85</sup> De eerste drie daarvan, de 'conversational impropriety objection', de 'impasse objection' en de 'dialectical impropriety objection' zijn sterk aan elkaar verwant. Deze weerspiegelen ook (deels) de eerdere kritiek op Moore van Wittgenstein. Het probleem van de conversationele ongepastheid stelt Moore's startpunt, de onbetwifelbare kennisuitspraken, ter discussie. Zoals we hebben gezien zegt Wittgenstein dat deze uitspraken scharnierproposities zijn. Ze zijn geen voorbeelden van kennis en kunnen niet door Moore worden gebruikt in diens argumentatie. "The [...] problem with Mooreanism is that the Moorean argument seems to consist of a series of assertions which strike one as conversationally inappropriate, if not just plain absurd or contentless."<sup>86</sup>

---

<sup>84</sup> Deze manier van beschrijven van zijn eigen positie gebruikt Pritchard in alle artikelen die voor deze scriptie zijn gebruikt. De exacte volgorde is in 'Recent Work on Radical Skepticism' anders. Dat is geen principiële keuze, maar komt doordat het een overzichtsartikel is van moderne kennistheorieën. In 'How to be a Neo-Moorean' is de volgorde meer chronologisch, waardoor Moore en de kritiek op Moore eerst wordt behandeld.

<sup>85</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 70-75.

<sup>86</sup> Pagina 72.

Wittgenstein stelt dat deze scharnierproposities onuitspreekbaar zijn en dus conversationeel ongepast. Overigens is dat ook het geval voor de sceptische hypothese, deze is net zo min gepast.

Daarmee hangt samen dat deze uitspraken als antwoord op het sceptisch argument ook dialectisch ongepast zijn. Volgens Wittgenstein zijn beweringen die Moore en de scepticus doen in de filosofisch sceptische context ontoelaatbaar, omdat we niet rationeel aan scharnierproposities kunnen twijfelen. Volgens Wittgenstein (en Pritchard) legt Moore geen contact met de scepticus door als reactie op de vraag 'Hoe kan je kennis hebben?' te antwoorden met de stelling 'Ik heb kennis'. Het derde probleem, het probleem van de impasse, verwoordt mijns inziens hetzelfde probleem op een andere manier. Er zijn geen gronden waarom de argumentatie van Moore beter is dan de argumentatie van de scepticus. Beide argumenteren vanuit intuïtieve stellingen naar een logische conclusie. Er is daarom geen grond waarom we voor de argumentatie van Moore moeten kiezen in plaats van voor de argumentatie van de scepticus. Dat is een andere manier om te beschrijven dat Moore geen contact maakt met de scepticus. DeRose heeft dit beschreven als de paradox van het sceptische argument. Daarmee zitten we in een impasse met de scepticus: we hebben zowel geen redenen om sceptisch te zijn als om het niet te zijn.

Het vierde probleem dat Pritchard benoemt voor de positie van Moore is dat Moore geen kennistheorie geeft, die uitlegt hoe het precies komt dat we de ontkenningen van sceptische hypothesen kunnen weten. Het sceptische argument laat zien dat het intuïtief is om te denken dat we deze hypothesen niet kunnen weten. De anti-scepticus moet daarom laten zien hoe we dat toch kunnen. Aangezien het een empirische propositie is ('Ik ben geen brein in een vat'), is het niet duidelijk hoe we die a priori zouden moeten kennen. En volgens de sceptische hypothese is empirische kennis ook onmogelijk. Een theorie die uitlegt hoe we deze kennis dan toch kunnen bezitten is daarom noodzakelijk.

Het vijfde probleem is dat Moore niet uitlegt waarom we de sceptische positie overtuigend vinden. Een kenmerk van de Mooreaanse argumentatie is dat het volgens dit argument onduidelijk is waarom we ooit in de sceptische 'val' zijn getrapt: "By the lights of this approach, it seems just plain *mysterious* why we were ever taken in by the sceptical problem. After all, if the proper way to deal with scepticism is this straightforward, then why wasn't it recognized all along?"<sup>87</sup>

Deze laatste twee problemen<sup>88</sup> zijn overeenkomstig aan de twee genoemde eisen waaraan een moderne kennistheorie moet voldoen. Vandaar dat Pritchard als volgende stap eerst een analyse geeft van twee andere moderne kennistheorieën, de relevante alternatieven aanpak van Dretske en het semantisch contextualisme van DeRose, die wel aan deze eisen voldoen. Hij heeft met deze analyse twee doelen. Ten eerste moet zijn eigen kennistheorie kunnen concurreren met moderne

---

<sup>87</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 72.

<sup>88</sup> Pritchard formuleert in "How to be a Neo-Moorean" nog een zesde probleem, namelijk dat Moore zich richt op scepticisme gebaseerd op het closure principe. Hij acht deze vorm van scepticisme ondergeschikt aan 'evidential scepticism', gebaseerd op het onderdeterminatieprincipe. Omdat zijn anti-sceptische argumentatie echter niet verandert door 'evidential scepticism' er bij te betrekken, laat ik dit probleem in deze scriptie achterwege.

alternatieve kennistheorieën en Pritchard moet dus laten zien dat het Neo-Mooreanisme een betere theorie is dan de twee alternatieven. Zijn tweede doel is dat hij twee concepten van deze alternatieve theorieën wil inzetten voor zijn eigen theorie. En daarmee wordt het extra belangrijk te laten zien dat Pritchards eigen theorie aannemelijker is, aangezien hij duidelijk moet maken waarom deze concepten beter in zijn theorie passen dan in het origineel.

### **Analyse Dretske en DeRose**

Pritchard eerste thema in de analyse van Dretske en DeRose is hoe zij in hun kennistheorie omgaan met de relevante alternatieven aanpak. We hebben gezien dat zowel Dretske als DeRose in eerste instantie uitgaan van de kern van de relevante alternatieven aanpak: ze verklaren de sceptische hypothese tot een niet relevant alternatief en negeren die bij de formulering van hun kennistheorie. Echter, beiden halen vervolgens, als het ware via de achterdeur, de sceptische hypothese weer binnen. Dretske doet dat als hij beoordeelt of uit onze kennis van alledaagse proposities volgt dat we de ontkenningen van de sceptische hypothese kennen. Bij die beoordeling beschouwt hij de sceptische werelden ineens weer als relevant en concludeert dat closure niet geldt. DeRose laat eerst zien dat we in normale context geen rekening hoeven te houden met de sceptische hypothese en kennis hebben van zowel alledaagse proposities, als van de ontkenning van de sceptisch hypothese. Maar in de sceptische context moet onze kennis van de ontkenning van de sceptische hypothese sensitief zijn en kunnen we volgens DeRose de ontkenning van de sceptische hypothese niet kennen.

Dit heeft volgens Pritchard negatieve gevolgen voor beide theorieën. Ze worden namelijk revisionistischer dan nodig. Voor Pritchard is dat belangrijke kritiek: een van zijn motieven voor het Neo-Mooreanisme is de grote mate van intuïtiviteit van Moore's positie. Als een alternatieve theorie meer van onze intuïtieve noties over kennis ontkent dan de Neo-Mooreaan, is dat een sterk argument tegen die alternatieve theorie. We hebben al gezien dat Dretske closure ontkent en daarmee sterk contra-intuïtief is. En DeRose is volgens Prichard op twee punten revisionistisch: "After all, the contextualist is committed to *two* revisionary theses here, when it seems that just one of them would suffice."<sup>89</sup> Ten eerste door te stellen dat het mogelijk is om niet-SH te kennen. Ten tweede door van 'weten' een contextsensitieve term te maken. Het Neo-Mooreanisme is alleen op het eerste punt revisionistisch. Dat is immers precies de conclusie van het Mooreaanse argument, dat de Neo-Mooreaan wil behouden. Maar de tweede revisie hoeft hij niet te volgen. Pritchard ziet hier dus een mogelijkheid tot verbetering. Hij wil vasthouden aan de relevante alternatieven aanpak en een kennistheorie daarop baseren. In de volgende sectie van dit hoofdstuk beschrijf ik hoe Pritchard dat aanpakt.

Het tweede thema van Pritchard is dat hij laat zien dat het semantisch contextualisme van DeRose een antwoord heeft op de eerste problemen van Moore: de problemen van de conversationele en dialectische ongepastheid en het impasse probleem. De semantisch contextualist kan laten zien waar deze ongepastheid door ontstaat. Namelijk doordat Moore zijn uitspraken doet in een context

---

<sup>89</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 78.

waarbinnen de uitspraken onwaar zijn. "[...] the simple explanation being that in the sceptical context in which these assertions are, perforce, made, what is asserted is false (because very demanding sceptical epistemic standards will apply)."<sup>90</sup> Bovendien heeft de semantisch contextualist een diagnose voor de aantrekkingskracht van het sceptische argument uit dezelfde bron. Het sceptische argument lijkt zo overtuigend doordat wij niet in de gaten hebben dat 'weten' een contextsensitieve term is. Pritchard stelt daarom voor om een contextualistische positie te gebruiken voor de diagnostische component van zijn kennistheorie. Voordat ik beschrijf hoe Pritchard dat aanpakt nu eerst een weergave van zijn kennistheorie.

### **Kennistheorie**

De kennistheorie van Pritchard gaat dus uit van de relevante alternatieven aanpak. In deze aanpak staat een kennisuitspraak niet op zichzelf. Een kennisuitspraak is een uitspraak over twee dingen: over het feit zelf en over een reeks van relevante alternatieven.<sup>91</sup> De centrale notie van de relevante alternatieven aanpak is dat we voor de beoordeling of een uitspraak 'S weet dat P' waar is, alleen die alternatieven hoeven mee te nemen die relevant zijn voor de kennisuitspraak. Daarbij doet de relevante alternatieven aanpak twee aannames: de wereld ziet er ongeveer zo uit als wij denken dat hij er uit ziet en mogelijke werelden die sterk op de actuele wereld lijken staan dichterbij de actuele wereld dan mogelijke werelden die daar minder op lijken. De anti-sceptische impact van deze aannames is dat sceptische werelden (werelden waarin de sceptische hypothese waar is) dermate ver weg staan dat ze niet hoeven worden meegenomen bij de beoordeling van kennisuitspraken. Zowel Dretske als DeRose werken het principe waarmee bepaald wordt of een uitspraak kennis is echter zodanig uit dat sceptische werelden toch relevant zijn.

Pritchard gebruikt daarom een ander principe, namelijk dat van 'safety'<sup>92</sup>. Het principe van veilig is: "A necessary condition of an agent's knowledge of a contingent proposition,  $\phi$ , is that the agent should have a true belief in  $\phi$  in the actual world and, across a wide range of nearby possible worlds, if she believes  $\phi$  then  $\phi$  is true."<sup>93</sup> Onze beweringen van de soort 'Ik weet P' zijn waar, en dus kennis, als ze voldoen aan de veiligheidsconditie: P moet waar zijn in de actuele wereld, we moeten in P geloven in die actuele wereld en als we P geloven in een wijde reeks van werelden in de buurt van de actuele wereld, moet P daar ook waar zijn. We herkennen hierin het principe van Dretske dat ons geloof in de bewering de waarheid van de bewering moet volgen. Bij Dretske moet dat tot en met de eerste wereld waarin P niet waar is (sensitiviteit), Pritchard volstaat met 'a wide range of nearby possible worlds'. Pritchards stelt dat uit de relevante alternatieven aanpak volgt dat bij deze nabije mogelijke werelden geen werelden zitten waar de sceptische hypothese waar is. "I take it that the core relevant alternatives intuition is that those error-possibilities which only obtain in far-off possible worlds are automatically irrelevant, in that modal closeness is a prerequisite for relevance."<sup>94</sup>

---

<sup>90</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 81.

<sup>91</sup> Zie hoofdstuk 2 voor Dretskes beschrijving van deze aanpak.

<sup>92</sup> 'Safety' vertaal ik als 'veiligheid'.

<sup>93</sup> Duncan Pritchard in "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 237. Dit is zijn karakterisering van de definitie van veiligheid van E.Sosa. Pritchard verwijst ook naar zijn eigen aanpassing hiervan tot het concept 'super-safety'. In de artikelen die ik voor deze scriptie heb gebruikt volstaat hij echter met de karakterisering van Sosa.

<sup>94</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 79.

Volgens Pritchard wordt met deze invulling van de relevante alternatieven aanpak en het principe van veiligheid uitgedrukt dat onze kennis in de kern bestaat uit geloof dat niet toevallig waar is.<sup>95</sup> De aanname dat sceptische werelden ver weg zijn zorgt er namelijk voor dat we uit het feit dat we een sceptische of een niet-sceptische wereld niet van elkaar kunnen onderscheiden niet hoeven te concluderen dat onze kennis van alledaagse beweringen alleen maar toevallig waar is. "Put another way, if sceptical error-possibilities are indeed far-fetched, then it is not the case that one's everyday beliefs - and one's anti-sceptical beliefs for that matter - could have been in this regard very easily false."<sup>96</sup> Die stelling, dat onze kennis niet makkelijk fout kan zijn, wordt dus uitgedrukt in de notie van veiligheid: ons geloof in de waarheid van een bewering moet die waarheid volgen over een grote reeks van nabij werelden.

Met dit principe kan Pritchard verklaren hoe we kennis kunnen hebben van zowel alledaagse proposities, als van de ontkenningen van sceptische hypothesen. De redenering is als volgt. Stel dat S een veilig geloof in O (Ik heb handen) heeft. Dat betekent niet alleen dat O waar is in de actuele wereld, maar ook dat in een groot aantal nabije mogelijke werelden het geval is dat als S in O gelooft, O ook waar is. De groep van nabije mogelijke werelden die zo worden gedefinieerd noemt Pritchard de 'realm of safety'<sup>97</sup>. Omdat het geloof veilig is, weten we ook dat er in de veilige ruimte geen sceptische werelden zijn. Want in een sceptische wereld zou O niet waar zijn, maar zou S wel in O geloven, en zou dus het principe van veiligheid worden geschonden. Maar als we kunnen vaststellen dat er in de veilige ruimte geen sceptische werelden zijn, dan weten we ook dat S een veilig geloof heeft in de ontkenning van de sceptische hypothese in deze veilige ruimte. En dan is het sceptisch argument ontzenuwd op een Mooreaanse manier.

Pritchard kan het principe van closure behouden met deze kennistheorie. Closure is het principe dat als we een propositie P weten, en we weten de propositie 'als P dan Q', we dan ook weten dat Q. In Moore's argument wordt het principe van closure uitgedrukt in de propositie 'Als ik weet dat ik handen heb, dan weet ik ook dat ik geen BIV ben'. Aangezien we net hebben gezien dat in alle situaties waar we veilig geloven dat we handen hebben, we ook veilig geloven dat we geen BIV zijn, is deze propositie dus waar. Tevens is deze positie niet contextualistisch, omdat de veilige ruimte niet varieert in reactie op conversationele factoren. "If the agent does indeed know everyday propositions then, in line with the central Moorean contention, she will also know the denials of radical skeptical hypotheses, and this will be so no matter what conversational context the agent is in."<sup>98</sup> Daarmee is Pritchards theorie dus minder revisionistisch dan de theorieën van Dretske en DeRose.

---

<sup>95</sup> Vertaling van 'non-lucky true belief'.

<sup>96</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 79 - 80.

<sup>97</sup> 'Realm of safety' vertaal ik met 'veilige ruimte', een samentrekking van het woord veilig met de eerder gebruikte term modale ruimte.

<sup>98</sup> Duncan Pritchard in "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 238 - 239.

Pritchard geeft overigens niet aan of en hoe de veilige ruimte dan wel varieert. Hij definieert alleen aan welke eisen de veilige ruimte moet voldoen om de rol te kunnen spelen die hij nodig heeft voor zijn kennistheorie. Zoals we hierboven hebben gezien wordt de veilige ruimte bepaald door de notie van veiligheid, die weer een uitdrukking is van het idee dat onze kennis niet toevallig waar is. Daarmee wordt in feite aangegeven dat de veilige ruimte niet te klein mag zijn. Hoe kleiner het aantal mogelijke werelden waarin onze bewering 'Ik weet P' de waarheid volgt, hoe toevalliger het wordt dat onze bewering 'Ik weet P' waar is. Bovendien mag de veilige ruimte ook niet te groot worden. De bovengrens wordt aangegeven door de notie van relevantie: mogelijke werelden waarin sceptische hypothesen waar zijn mogen niet in de veilige ruimte zitten. Hoe de grootte van de veilige ruimte precies moet worden bepaald is niet duidelijk, maar dat heeft Pritchard ook niet nodig. Zijn stelling is immers dat, aangenomen dat een zodanige veilige ruimte bestaat, we kennis hebben. En dat is voldoende antwoord op de scepticus. Die stelt namelijk dat we geen kennis kunnen hebben *ongeacht* hoe de werkelijkheid er precies uit ziet. "Crucially, however, it is the sceptic's claim that empirical knowledge [...] is impossible, and thus the sceptical argument should go through however we understand the actual world to be."<sup>99</sup>

Pritchard onderkent nog een probleem aan zijn kennistheorie. Dit probleem is dat de conclusie dat we de ontkenningen van de sceptische hypothesen kennen nog steeds vreemd overkomt. Deze kritiek is vergelijkbaar met de kritiek op DeRose en diens stelling dat we in normale conversationele contexten niet-SH kennen. Bij DeRose kwam dat voort uit het feit dat we niet-SH weten misschien wel kennis is, maar dan wel een vorm van kennis die we nooit expliciet kunnen uitspreken. En in de eigen, sceptische context van niet-SH voldoet de uitspraak 'Ik weet niet-SH' niet aan de sensitiviteitsconditie en is het expliciet geen kennis. Voor Pritchards kennistheorie is de situatie anders, aangezien het geloof in niet-SH in de veilige ruimte waar is en gewoon uitgesproken zou mogen worden. Toch lijkt er iets niet te kloppen aan deze Neo-Mooreaanse reactie. Het doen van een aanname (sceptische werelden zijn veraf) en het geven van een definitie (veiligheid) die daarop inspeelt om te laten zien dat we binnen die aanname van kennis mogen spreken, voelt niet als een correcte reactie op de sceptische argumentatie. Wat dat betreft is zijn kennistheorie dus zeer in de traditie van Moore, want heeft dezelfde problemen als Moore: hij lijkt dialectisch ongepast en heeft geen diagnose voor de aantrekkingskracht van het sceptisch argument.

Pritchard geeft aan dat dit gevoel niet komt doordat wat we zeggen niet waar is, maar doordat de Neo-Mooreaanse claims foute conversationele implicaties hebben. Als we kunnen laten zien dat die implicaties inderdaad niet kloppen, en de scepticus daar gebruik van maakt, zijn ook de eerstgenoemde problemen aan de Neo-Mooreaanse aanpak, de 'ongepastheidsproblemen' opgelost. "Thus, if it could be shown that the skeptic plays on pragmatic features of our language games with epistemic terms in order to make her arguments superficially plausible, then we could supplement the neo-Moorean theory with a powerful diagnostic account which explains the phenomenology of our

---

<sup>99</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 79. Deze reactie komt overeen met de reactie op de kritiek op Dretske aannames over de modale ruimte, zie daarvoor hoofdstuk 2, sectie Dretske - Kritiek.

engagement with radical skepticism."<sup>100</sup> Dat zou betekenen dat vanuit de kennistheorie van Pritchard misschien gezegd mag worden dat 'Ik weet niet-SH', maar dat de bijbehorende diagnostische component van die kennistheorie laat zien dat die bewering ongepast is. Daarom nu een beschrijving van de diagnostische component van Pritchards theorie.

### **Diagnostische component**

Pritchard wil de laatste overgebleven problemen aan zijn Neo-Mooreaanse theorie dus oplossen door een diagnostische component toe te voegen. In 'How to be a Neo-moorean' stelt Pritchard voor om daarvoor een contextualistische positie te gebruiken. Hij begint met duidelijk te maken dat er een verschil kan zijn tussen de voorwaarden voor het hebben van kennis en de voorwaarden voor het kunnen doen van kennisuitspraken. Voor het doen van een kennisuitspraak zijn voor ons goed toegankelijke gronden nodig, terwijl we hebben gezien dat dit, binnen Pritchards theorie, voor kennis niet nodig is. "On the classical externalist account, in contrast, the connection between these two conditions will be relatively weak in that knowledge might be possessed even in the absence of good reflectively accessible grounds, and thus be possessed in cases where the agent would not be in a position to properly assert the proposition that she knows."<sup>101</sup>

Met dit onderscheid in gedachte wordt het voor Pritchard dus al een stuk makkelijker om uit te leggen hoe de Neo-Mooreaanse kennisuitspraken waar kunnen zijn, terwijl ze tegelijkertijd zo ongepast lijken. Pritchard vergelijkt de situatie met die van de 'brute knowledge' van de chicken sexer<sup>102</sup>, waartoe we geen goede reflectieve toegang hebben. "What makes this claim plausible is the fact that, as just noted, what does seem to be a clear consequence of the sceptical reasoning is that we are unable to possess good reflectively accessible grounds for believing that we are not the victims of sceptical hypotheses."<sup>103</sup>

Als we bekijken welke rol de term 'ik weet' speelt in onze linguïstische praktijk, ondersteunt dat deze mogelijkheid volgens Pritchard. Hij constateert dat we onze kennis van proposities eigenlijk nooit vooraf laten gaan door de term 'Ik weet', maar normaliter volstaan met de propositie zelf. De toevoeging van 'ik weet' aan een propositie doen we alleen als de propositie wordt betwist. Hij volgt hier dus Wittgenstein, die ook uitging van een analyse van wanneer het legitiem is om aan een propositie te twijfelen. Pritchard onderscheidt daarin twee manieren waarop onze beweringen in twijfel kunnen worden getrokken. Dat kan met een epistemische tegenwerping<sup>104</sup>, door een mogelijke andere situatie te schetsen die tot gevolg zou hebben dat de bewering niet waar is. (Denk daarbij bijvoorbeeld aan Dretske's voorbeeld van de rood belichte muur.) Een andere manier is met een

---

<sup>100</sup> Duncan Pritchard in "Recent Work on Radical Skepticism", pagina 239.

<sup>101</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 88. Hier komt weer de discussie tussen internalisme en externalisme naar voren. Voor een internalist is het niet zo duidelijk of er wel een verschil in voorwaarden is. Ik laat deze discussie hier buiten beschouwing en ga, in lijn met Pritchard zelf, uit van een externalistische interpretatie van het Neo-Mooreanisme.

<sup>102</sup> Brute kennis is kennis zoals de beruchte 'chicken sexer' die heeft. De chicken sexer heeft wel kennis, maar heeft geen reflectieve toegang daartoe. De sexer denkt namelijk dat hij de sexe van een kip bepaalt door te kijken en te voelen, maar uit onderzoek blijkt dat hij de sexe bepaalt door te ruiken.

<sup>103</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 88.

<sup>104</sup> Vertaling van 'epistemic challenge'



standaarden tegenwerping<sup>105</sup> waarin wordt aangegeven dat er veel afhangt van de juistheid van de bewering. Wat we claimen door in reactie op een van deze tegenwerpingen 'Ik weet dat ...' te zeggen, is dat we nog zekerdere, reflectief toegankelijke gronden hebben voor de die kennisuitspraak dan we al hadden voor de bewering waar de kennisuitspraak over gaat. In het geval van de standaarden tegenwerping is dat ook de correcte reactie. Op een epistemische tegenwerping moet echter anders worden gereageerd.

Volgens Pritchard betekent 'Ik weet dat ...', als reactie op een epistemisch tegenwerping, dat we de werkelijke situatie kunnen onderscheiden van de mogelijke andere situatie die in de epistemische tegenwerping wordt geschetst. "That is, explicitly claiming knowledge in this context will generate the conversational implicature that one is able to offer grounds in support of the proposition claimed as known which would suffice to distinguish the scenario described by this proposition from the specified error-possibility."<sup>106</sup> Maar het feit dat we voor een kennisclaim dit onderscheid moeten kunnen maken betekent niet dat we dat ook moeten kunnen om de kennis die wordt geclaimd te kunnen bezitten. Voor het hebben van kennis is immers het principe van veiligheid voldoende. Deze positie is het best te begrijpen vanuit externalistisch perspectief, vergelijkbaar met de opmerkingen die ik daarover eerder maakte: uit de aanname van de relevante alternatieven aanpak volgt dat wij kennis hebben. Dat betekent echter niet dat we ook kunnen weten of die aanname klopt. Zo ook hier: uit de aanname en de definitie van veiligheid volgt dat we kennis hebben. Maar die kennis stelt ons niet in de staat om te onderscheiden of onze aanname correct is: we kunnen de sceptische wereld immers niet onderscheiden van de niet-sceptische wereld. "Typically, of course, the agent will not have grounds of this sort available to him, and so his claim to know will be inappropriate because it generates a false conversational implicature."<sup>107</sup>

Dit verklaart het probleem van de dialectische ongepastheid: waarom de Neo-Mooreaan niet moet proberen om de scepticus direct van repliek te dienen met kennisuitspraken zoals Moore die doet. De beweringen van Moore, in reactie op het sceptische argument, zijn een reactie op een epistemische tegenwerping. En als een epistemische tegenwerping is gedaan moeten we kunnen onderscheiden tussen de geclaimde kennis en het sceptische alternatief. Maar dat is, ex hypothesa, niet mogelijk in situaties waar de sceptische hypothese het alternatief is. Er is dus een Neo-Mooreaanse kennistheorie, inclusief een diagnostisch middel, nodig om de scepticus te beantwoorden.

Bovendien verklaart dit waarom de kennisuitspraken conversationeel ongepast kunnen zijn. De situaties waarin het gepast is om kennisuitspraken te doen blijken context sensitief. Als er, door middel van een epistemische tegenwerping, getwijfeld wordt aan de juistheid van een bewering, brengt ons dat in een context waarin we moeten kunnen onderscheiden tussen de eigen bewering en het alternatief dat in de epistemische tegenwerping wordt gegeven. En dat kan betekenen dat in een deze context de uitspraak niet meer gedaan kan worden.

---

<sup>105</sup> Vertaling van 'standards challenge'

<sup>106</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 89.

<sup>107</sup> Pagina 90.

Daarmee heeft Pritchard de laatste benodigde component van zijn kennistheorie gegeven. "[...] one can now account for the impropriety of the Moorean assertions, and thereby explain the intuitive pull behind sceptical arguments, without conceding anything substantial to the sceptic."<sup>108</sup> Zijn kennistheorie beschrijft hoe wij kennis kunnen hebben van alledaagse proposities, maar ook van de ontkenningen van sceptische hypothesen. Deze kennis is gebaseerd op een externalistische opvatting van kennis, waardoor het mogelijk wordt de voorwaarden voor kennis onafhankelijk te maken van de voorwaarden voor het doen van kennisuitspraken. En in tegenstelling tot onze kennis, die niet contextsensitief is, is de mogelijkheid om die kennis uit te spreken met de expliciete term 'Ik weet dat ...' wel contextsensitief.

### **Evaluatie**

Met deze beschrijving van Pritchards Neo-Mooreanisme keer ik weer terug bij de drie opdrachten uit de inleiding waaraan een Neo-Mooreaanse theorie moet voldoen. De tweede opdracht was om een Neo-Mooreaanse kennistheorie te geven die kan verklaren dat we kennis hebben van de ontkenning van sceptische hypothesen. De derde opdracht was een diagnose te geven van de aantrekkingskracht van het sceptisch argument. Uit het onderhavige hoofdstuk blijkt volgens mij afdoende dat het Pritchard is gelukt om een theorie te geven die aan die eisen voldoet en zich staande kan houden tussen andere moderne kennistheorieën. Bovendien denk ik dat Pritchard ten opzichte van Dretske en DeRose duidelijke dialectische voordelen heeft. Deels komt dat doordat hij een aantal concepten uit deze theorieën heeft overgenomen, waardoor Pritchard in dezelfde traditie blijft als Dretske en DeRose, de traditie van de relevante alternatieven aanpak. Zijn principe van veiligheid is een versoepeling van Dretske's sensitiviteitsconditie en het contextualisme van DeRose gebruikt Pritchard als diagnostisch middel, waarmee hij uitlegt waarom een (Neo-)Mooreaanse antwoord op de scepticus niet overtuigt. Maar deels komt dat ook doordat ik het met hem eens ben dat een kennistheorie zo min mogelijk revisionistisch moet zijn. Zowel de verwerping van closure door Dretske, als de contextivering van kennis door DeRose zijn volgens mij onnodig.

Het is niet zo dat Pritchards theorie zonder problemen is. Aan Pritchards toepassing van de notie van veiligheid zit bijvoorbeeld een probleem, dat Pritchard zelf niet benoemt. Pritchards principe van veiligheid stelt dat de voorwaarde voor onze kennis van een bewering P is dat we ons geloof in die bewering de waarheid van die bewering volgt over een wijde reeks van werelden. Daarmee is volgens Pritchard gegarandeerd dat onze kennis van die bewering niet toevallig is. Strikt genomen kan dit principe betekenen dat er in de reeks van werelden geen werelden zijn waar de bewering niet waar is. Dat zou ik een eigenaardige invulling vinden van 'niet toevallig waar'. Als er helemaal geen werelden zijn waarin een bewering onwaar is, vind ik dat ons geloof in die bewering niets meer met toeval te maken heeft. Ons geloof in de bewering krijgt hier in feite niet de mogelijkheid zich te bewijzen: het kan de waarheid van de bewering niet volgen, omdat die waarheid niet verandert. En aangezien

---

<sup>108</sup> Duncan Pritchard, "How to be a Neo-Moorean", pagina 93.

Pritchard geen duidelijk mechanisme heeft gegeven voor de bepaling van de veilige ruimte kan hij niet laten zien dat deze situatie zich niet voordoet.

Pritchard zou dit kunnen oplossen door van de veilige ruimte te vereisen dat die dermate groot is dat er ook mogelijke werelden in voorkomen waarin de bewering niet waar is, zonder dat dit een wereld is waar de sceptische hypothese waar is. Voor contingente uitspraken moet dat immers altijd mogelijk zijn. Als deze werelden niet zouden bestaan voor een bepaalde bewering is er immers geen sprake meer van een contingente uitspraak, maar van een wetmatigheid. Het zou kunnen dat Pritchard zijn principe van veiligheid en de notie van niet toevallig waar geloof die hij daarmee verbindt, ook zo bedoelt. Hij expliciteert het echter nergens en hij geeft ook geen mechanisme voor de bepaling van de veilige ruimte. Dretske doet dat wel. Dretske's modale ruimte is immers gedefinieerd als alle mogelijke werelden tot en met de eerste wereld waarin de bewering die wordt beoordeeld niet waar is. Dat gezegd hebbende, vind ik dit probleem niet voldoende om de beoordeling, dat Pritchards theorie aan de eisen van een moderne kennistheorie voldoet, te veranderen.

Nu het Pritchard dus is gelukt om een moderne kennistheorie te formuleren, is een tweede kwestie of het Pritchard ook is gelukt om deze theorie Neo-Mooreaans te houden. Zoals Pritchard zelf aangeeft is Moore's antwoord op de scepticus pre-theoretisch en daarmee uiterst simpel. Pritchards theorie is zeker niet pre-theoretisch en het is de vraag of met alle kennistheoretische machinerie van Pritchard er nog wel sprake is van een theorie in de traditie van Moore. Ik beoordeel dat aan de hand van de drie kenmerken waarmee ik Moore in hoofdstuk 3 heb gekarakteriseerd: het gebruik van definities en logische analyse van concepten als vertrekpunt voor zijn filosofische positie, het gebruik van het criterium 'zekerheid' bij de bepaling van wat kennis is en de argumentatie tegen de scepticus door de omkering van de stappen uit diens argument te gebruiken als argument voor de mogelijkheid van de mens om kennis te hebben.

Ik denk dat Pritchard zich aan de hand van die kenmerken inderdaad Neo-Mooreaans mag noemen, omdat hij de twee belangrijkste kenmerken van Moore heeft behouden: hij neemt definities en de analyse van concepten als vertrekpunt en gebruikt de omkering van het sceptische argument om te laten zien dat we kennis hebben van de ontkenningen van de sceptische hypothese. Pritchard begint met een concept: in plaats van Moore's 'common sense' begint hij bij de modale ruimte van de relevante alternatieven aanpak. Daarnaast definieert hij veiligheid als bepalend principe voor kennis (waar Moore zekerheid gebruikt als basisprincipe) en analyseert wat deze twee begrippen samen betekenen voor onze mogelijkheden om kennis te bezitten. Van daaruit concludeert hij eerst dat we alledaagse proposities kennen en vervolgens dat we daarom ook kennis van de ontkenningen van sceptische hypothesen bezitten. Of hij met deze laatste argumentatie nog volledig binnen het argumentatieschema van Moore blijft is onzeker. Je kan beargumenteren dat zowel onze kennis van alledaagse proposities, als van de ontkenningen van de sceptische hypothese volgen uit de definitie van de modale ruimte en het veiligheidsprincipe. Daarmee is dan wel closure behouden, maar volgt onze kennis van de sceptische hypothese niet via closure uit onze kennis van alledaagse proposities.

Maar onze kennis van de ontkenningen van de sceptische hypothese is wel afhankelijk van onze kennis van alledaagse proposities, doordat onze kennis van de alledaagse proposities de veilige ruimte bepaalt. De alledaagse proposities bepalen de veilige ruimte door het principe van veiligheid: in de veilige ruimte zitten alleen werelden waar ons geloof in de alledaagse proposities de waarheid van die proposities volgt. Ik vind daarom dat Pritchard in ieder geval naar de geest van het argument van Moore handelt. En daarmee zich Neo-Mooreaan mag noemen.

De eerste opdracht voor Pritchard was om deze Neo-Mooreaanse theorie zodanig aan te passen dat de kritiek van Wittgenstein gepareerd kan worden. Zoals we in dit hoofdstuk hebben gezien, heeft Pritchard in ieder geval aan die eis voldaan voor de problemen van Wittgenstein zoals hij die zelf in zijn artikel verwoordt. Dat is echter, gegeven zijn doel om een levensvatbare Neo-Mooreaanse theorie op te stellen, niet zo verrassend. Zeker aangezien we inmiddels weten dat Wittgenstein zeer verschillend is te interpreteren. Daarom is het interessanter om te zien of Pritchard ook antwoord heeft op de kritiek van Wittgenstein zoals beschreven in hoofdstuk vier. Dat is dan direct ook het antwoord op de eerste onderzoeksvraag. Ik doe dat in het volgende hoofdstuk.

## 6. Pritchards Neo-Mooreanisme en Wittgenstein: Conclusies

De eerste onderzoeksvraag van deze scriptie was: is de Neo-Mooreaanse aanpak van Pritchard voldoende anders dan de aanpak van Moore zelf om immuun te zijn voor de kritiek zoals Wittgenstein die heeft geformuleerd ten opzichte van Moore? In het vorige hoofdstuk heb ik laten zien dat Pritchards theorie in ieder geval een antwoord geeft op de vragen die Wittgenstein stelt aangaande de gepastheid van kennisuitspraken, zowel in de normale als in de sceptische context. Daarbij valt op dat Pritchard Wittgenstein in een puur sceptische rol zet. Hij gebruikt bijvoorbeeld Wittgensteins twijfel over de begrijpelijkheid van kennisuitspraken in een sceptische context. Pritchard neemt Wittgensteins kritiek over en laat zien dat kennisuitspraken inderdaad niet begrijpelijk zijn in de sceptische context. Bovendien laat hij zien dat Wittgensteins kritiek geen aantasting is van zijn eigen theorie over wanneer wij kennis bezitten, maar gaat over wanneer kennisuitspraken wel of niet gepast zijn. Er zijn echter genoeg aanwijzingen in 'On Certainty' dat Wittgenstein zijn twijfel ook inbedt in een eigen theorie van kennis, hoe rudimentair ook. In het hoofdstuk over Wittgenstein noemde ik al dat het mogelijk is om Wittgenstein contextualistisch te interpreteren, wat in tegenspraak zou zijn met de kennistheorie van Pritchard. In het vorige hoofdstuk heb ik echter verklaard dat ik de Neo-Mooreaanse theorie van Pritchard te verkiezen vind boven een contextualistische theorie van kennis. En aangezien een interpretatie van Wittgenstein als contextualistisch onvermijdelijk naar een contextualistische kennistheorie zou leiden is deze route, mits men die voorkeur deelt, onvruchtbaar. Maar ook andere interpretaties van Wittgenstein zijn denkbaar. Ik kom hier nog op terug.

In het hoofdstuk over Wittgenstein heb ik zelf ook drie kritiekpunten van Wittgenstein op Moore geformuleerd. Om een antwoord te kunnen geven op de eerste onderzoeksvraag moeten we dus beoordelen of Pritchard ook deze weet te pareren. Het eerste punt van kritiek gaat over Moore's notie van zekerheid als funderend principe voor kennis. Deze notie van Moore neemt Pritchard echter niet over. Pritchard gebruikt veiligheid als principe dat bepaalt wanneer een bewering kennis is. Veiligheid is gebaseerd op modale logica, die nog in de kinderschoenen stond ten tijde van Wittgenstein. Wittgenstein is dan ook niet te herformuleren als kritiek op Pritchards gebruik van het principe van veiligheid. Een manier waarop dat wel zou kunnen, is als we deze kritiek lezen als kritiek van Wittgenstein op een funderend principe überhaupt. Dan wordt deze kritiek echter identiek aan het derde geformuleerde kritiekpunt. Deze eerste kritiek valt dus weg.

De tweede kritiek van Wittgenstein was tegen het argumentatieschema van Moore, namelijk dat hij uit individuele kennisuitspraken als 'Ik heb handen' algemene uitspraken over het bestaan van de wereld afleidt. Moore reageert daarmee op epistemisch idealisme. Wittgenstein stelt dat die argumentatie niet toegestaan is. Dit zou je kunnen herformuleren in Neo-Mooreaanse termen: het is niet toegestaan vanuit individuele beweringen de ontkenning van de sceptische hypotheses af te leiden. Maar Pritchards afleiding is niet zo simpel is als die van Moore. Moore redeneert direct vanuit het principe van closure: als ik weet dat ik handen heb en dat daaruit volgt dat de wereld bestaat, dan weet ik dus dat de wereld bestaat. Hij legt zijn 'bewijsplicht' bij de eerste premisse, daarvan moet je voldoende zeker zijn. Zoals ik in het vorige hoofdstuk al liet zien, gaat Pritchard niet uit van closure.

Hij laat zien hoe we kunnen weten dat we handen hebben, namelijk doordat er een veilige modale ruimte is, waarbinnen ons geloof dat we handen hebben waar is. Dat laatste is welliswaar een aanname, maar gegeven die aanname weten we dat we handen hebben. Hij leidt onze kennis van de ontkenning van de sceptische hypothese hier echter niet direct uit af via het principe van closure. In plaats daarvan laat Pritchard zien dat, als een eigenschap van de structuur van de modale ruimte is dat mijn geloof in alledaagse proposities veilig is, mijn geloof in de ontkenning van sceptische hypothesen dat ook is in de veilige ruimte. En dat heeft *tot gevolg* dat closure geldt. Dit lijkt mij een adequate reactie op de kritiek van Wittgenstein. Het feit dat closure geldig is, volgt uit de structuur van onze kennis. En daaruit volgt dat als we een individuele bewering kennen, we ook de ontkenning van de sceptische hypothese kennen en we de argumentatie van Moore mogen gebruiken.

Het derde kritiekpunt van Wittgenstein was zijn stelling dat de alledaagse proposities van Moore scharnierproposities zijn en daardoor niet in aanmerking komen om voor ons kennis te zijn. Een kennistheorie kan dit soort proposities niet als uitgangspunt nemen of van daaruit afleiden dat we kennis kunnen hebben van (onder andere) de ontkenningen van sceptische hypothesen. Deze kritiek brengt me bij de tweede onderzoeksvraag van deze scriptie: is de kritiek van Wittgenstein inderdaad inzetbaar voor de diagnostische taak van de anti-scepticus? In de formulering van Wittgensteins derde punt van kritiek zoals ik die hier heb gegeven niet. In de inleiding schreef ik echter al dat Pritchard mogelijkheden ziet om Wittgenstein zodanig te interpreteren dat diens kritiek toch te gebruiken is als diagnostisch middel voor de overtuigingskracht van het sceptische argument. In 'Wittgenstein on Scepticism' doet Pritchard een poging tot een dergelijke interpretatie.

"Here then, in essence, is the idea. We take the Wittgensteinian conceptions of the structure of reasons as only imposing a constraint on both knowledge claims and doubts – i.e. this account of the structure of reasons entails both that we are unable to rationally doubt or properly claim to know hinge propositions. Both Moore's anti-sceptical assertions and the sceptic's doubts are thus undermined. Nevertheless, this claim about the propriety of certain assertions and the rationality of certain doubts is differentiated from the issue of whether we know hinge propositions, thus opening up a logical space for an account of knowledge to be possessed even in the absence of adequately reflectively accessible support grounds for the target belief."<sup>109</sup>

Dit voorstel van Pritchard loopt grotendeels parallel met zijn gebruik van contextualisme in 'How to be an Neo-Moorean', dat ik in het vorige hoofdstuk heb beschreven. De eerste parallel is dat Pritchard stelt dat de, als diagnostisch middel in te zetten, theorie niet gaat over wanneer we kennis kunnen bezitten, maar over wanneer we gelegitimeerd zijn om kennisuitspraken te doen. De tweede parallel is dat hij aangeeft dat een adoptie van epistemisch externalisme dit mogelijk maakt, omdat dit de 'logische ruimte' schept voor situaties waarin wij kennis hebben, maar niet gelegitimeerd zijn om die kennis uit te spreken. De door Pritchard in 'Recent Work on Radical Skepticism' geopperde mogelijkheid, om Wittgenstein in combinatie met het contextualisme te gebruiken voor de

---

<sup>109</sup> Duncan Pritchard, "Wittgenstein on Scepticism", pagina 26.

diagnostische component van Pritchards theorie wordt nu ook duidelijk. Als we immers dit gebruik van Wittgenstein als diagnostisch middel combineren met een contextualistische interpretatie van zijn kritiek, zijn de contextualistische positie en Wittgenstein verenigd in de theorie van Pritchard.

Hier keer ik weer terug naar de vraag of we Wittgenstein wel zo mogen interpreteren als Pritchard doet. Waar het antwoord op deze vraag in relatie tot een mogelijke contextualistische interpretatie niet zo belangrijk bleek, is dat hier anders. Als we moeten concluderen dat Pritchards interpretatie van Wittgenstein niet mag, en we Wittgenstein zodanig moeten interpreteren dat zijn stelling is dat we geen kennis kunnen hebben van scharnierproposities, in plaats van dat we ze enkel niet kunnen uitspreken, is dat een probleem voor het Neo-Mooreanisme. Het Neo-Mooreanisme maakt immers, zij het op een subtielere manier dan Moore, nog steeds van deze scharnierproposities gebruik als startpunt voor haar kennistheorie. Pritchard vraagt zichzelf ook af of hij Wittgenstein zo mag interpreteren: "On the face of it, this line of argument may seem to trivialise Wittgenstein's remarks on scepticism, since it appears to radically constraint their import for the debate."<sup>110</sup> Zijn antwoord hierop is dat hij laat zien dat deze interpretatie in ieder geval geen *trivialisatie* van Wittgenstein is. Enerzijds zou de stelling dat we niet in staat zijn om te claimen dat we de proposities kennen waarvan we het meest zeker zijn (de scharnierproposities), volgens Pritchard een radicale revisie zijn van hoe wij denken dat het epistemische landschap er uit ziet. Zeker aangezien hieruit volgt dat niet alleen kennisclaims, maar ook sceptische claims onbegrijpelijk zijn. Anderzijds is de interpretatie van Wittgensteins these dat onze praktijk van twijfel de scharnierproposities vooronderstelt, van essentieel belang, en dus niet triviaal, omdat deze these de Neo-Mooreaan het diagnostische inzicht verschaft dat de scepticus en zijn tegenstander het verkeerde gesprek voeren.

Daarmee laat Pritchard echter niet zien of deze interpretatie van Wittgenstein is toegestaan. Ik denk ook niet dat die vraag eenduidig te beantwoorden is. Wittgensteins 'On Certainty' bevat een grote rijkdom aan ideeën, vol met tegenstrijdigheden en half uitgewerkte concepten. Deze rijkdom is nooit bedoeld geweest voor publicatie. Aangezien we niet kunnen weten (sic) wat Wittgenstein precies wilde, is in feite iedere consciëntieuze interpretatie een keuze en in principe toegestaan. Andersom is er in 'On Certainty' ook geen doorslaggevende argumentatie te vinden voor Pritchards interpretatie. Pritchards keuze voor deze, zijn kennistheorie welgevallige interpretatie van Wittgenstein, blijft daarmee enigszins arbitrair.

Hiermee heb ik antwoord gegeven op de vraagstelling van deze scriptie. Is de Neo-Mooreaanse theorie van Pritchard voldoende anders dan Moore om immuun te zijn voor de kritiek van Wittgenstein? Het antwoord daarop is: ja, mits het is toegestaan om Wittgenstein zodanig te interpreteren dat zijn scharnierproposities alleen gaan over wanneer wij kennisuitspraken mogen doen en niet gaan over wanneer wij kennis bezitten. Is het toegestaan Wittgenstein zodanig te interpreteren en in te zetten als diagnostisch middel? In principe dus wel, zij het dat er geen reden voor is, anders dan dat deze interpretatie nodig is om de Neo-Mooreaanse aanpak niet te laten

---

<sup>110</sup> Duncan Pritchard, "Wittgenstein on Scepticism", pagina 26.

stranden. Andersom geformuleerd: hoe we Wittgenstein interpreteren leidt zeker niet noodzakelijk tot een Neo-Mooreaanse theorie van kennis. Ik kan een concurrerende interpretatie van Wittgenstein geven die niet leidt tot Neo-Mooreanisme. Het probleem van een dergelijk aanpak is dat die interpretatie net zo arbitrair zou zijn als Pritchards versie. En een tekstexegese van een document dat nooit bestemd was voor publicatie lijkt me niet zinvol.

Zoals we hebben gezien komen de drijfveren voor een Neo-Mooreaanse kennistheorie dan ook ergens anders vandaan. In dat licht is de constatering dat het Neo-Mooreanisme duidelijke voordelen heeft ten opzichte van het semantisch contextualisme, een grotere impuls om de Neo-Mooreaanse kennistheorie verder te ontwikkelen dan de kritiek die Wittgenstein geeft op het origineel van Moore. Bij die constatering past wel een kanttekening. Met de incorporatie van de externalistische relevante alternatieven aanpak in zijn kennistheorie en van het contextualisme als diagnostisch middel, heeft Pritchard een probleem in zijn theorie gehaald waar Moore niet mee te kampen had. Dat probleem is dat enerzijds het externalistische karakter van zijn theorie er toe leidt dat we misschien kennis kunnen bezitten van onze meest zekere proposities, maar geen reflectieve toegang hebben tot het feit dat we die kennis bezitten. Of beter gezegd, we kunnen geen onderscheid maken tussen de werkelijke wereld en het sceptische alternatief op een manier die voor onszelf reflectief toegankelijk is. Anderzijds leidt het contextuele karakter van zijn theorie er toe dat we misschien kennis kunnen bezitten, maar die kennis niet gelegitimeerd kunnen uitspreken. Volgens mij is dit geen voorbeeld meer van een intuïtieve theorie van kennis, terwijl de behoefte aan een zo intuïtief mogelijke kennistheorie een van de bovengenoemde drijfveren was voor Pritchard om een Neo-Mooreaanse theorie van kennis te formuleren. Pritchard verwoordt dit als volgt:

“There is one further element of the neo-Moorean account that I think is required, though I will not explore it at length here. This is that the neo-Moorean would be wise, I think, to concede something to the sceptic; to say that there is something right about the sceptical challenge. The key to this concession lies in the fact that the neo-Moorean anti-sceptical response is in a certain way necessarily *mute*, since it is part of the view that one cannot properly respond to the sceptical challenge by repeating one’s everyday claims to know. I think there is a deep point here about the limits of our cognitive responsibility”.<sup>111</sup>

Ik neem dit laatste punt van Pritchard dan maar ter harte.

---

<sup>111</sup> Duncan Pritchard, “How to be an Neo-Moorean”, pagina 97.



## 7. Literatuurlijst

DeRose, Keith. "Solving the Skeptical Problem", in *The Philosophical Review*, Vol 104 (1995), pp. 1 - 50.

Dretske, Fred I. "Epstemic Operators", in *The Journal of Philosophy*, Vol 67 (1970), pp. 1007 - 1023.

Moore, G.E. "Proof of an External World", in G.E. Moore, *Philosophical Papers* (Woking/London: Unwin Brothers, 1959), pp. 127 - 150.

Moore, G.E. "A Defense of Common Sense", in G.E. Moore, *Philosophical Papers* (Woking/London: Unwin Brothers, 1959), pp. 32 - 59.

Pritchard, Duncan. "How to be a Neo-Moorean", in Sanford C. Goldberg (ed.), *Internalism and Externalism in Semantics and Epistemology* (Oxford: Oxford UP, 2007), pp. 68 - 99.

Pritchard, Duncan. "Recent Work on Radical Skepticism", in *American Philosophical Quarterly* Vol 39 (2002), pp. 215 - 257.

Pritchard, Duncan. "Wittgenstein on Scepticism", in M. McGinn (ed), *Oxford Handbook to Wittgenstein* (Oxford: Oxford UP, forthcoming).

Williams, Michael. "Skepticism", in John Greco en Ernest Sosa (ed.), *The Blackwell Guide to Epistemology* (Malden: Blackwell Publishing, 1999), pp. 35 - 69.

Wittgenstein, Ludwig. *On Certainty*, edited by G.E.M. Anscombe and G.H. von Wright, translated by Denis Paul and G.E.M. Anscombe. Oxford: Blackwell Publishing, 1975. (Eerste druk 1969)

Wright, Crispin. "Scepticism and Dreaming: Imploding the Demon" in *Mind* Vol 100 (1991), pp. 87 – 116.

Wright, Crispin. "Scepticism, Certainty, Moore and Wittgenstein", in Denis McManus (ed.), *Wittgenstein and Scepticism* (New York: Routledge, 2004), pp. 22 - 55.